БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1989 ЙИЛ

15 ДЕКАБРЬ
№ 50 (3050)
ЖУМА

Кескин бурилиш соатида фан ва маданият арбобларига, халқ хўжалиги мутахассисларига мурожаат қиламиз. Халқ қайта қуришнинг энг муҳим вазифаларини сизларнинг иштирокингиз билан ҳал қилмоқда, жамият янги тарихий, сиёсий, экология онги билан бойиб бормоқда. Сизнинг дадил таҳлилларингиз бўлмаса, мамлакат тақдири учун масъулиятни шу қадар ўткир ҳис этмасангиз, қайта қуриш ҳам, янги тафаккур ҳам бўлмас эди. Партия зиёлилар билан мулоқотда бўлиш ленинча анъаналарига содиқ қолади ва ақлий меҳнат кишилари ҳар бир ишда ва ҳамиша эзгулик, ҳамжиҳатлик ва қардошлик машъаласини кўтариб борадилар, деб умид қилади.

Совет халқига Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Комитетининг Мурожаатномасидан

ХАЛҚ БИЛАН БИРГА

ЎЗБЕКИСТОН Компартияси Марказий Комитетининг XVIII пленумида тасдиқланган «Ўзбекистон ССРни миллий, ижтимоий-иқтисодий ва маънавий ривожлантиришнинг, меҳнаткашлар фаровонлигини оширишнинг асосий йўналишлари» партиянинг бундан буёнги ҳаракат дастури сифатида эълон қилинди.

Компартия яқин ўтмишда республика ҳаётида йўл қўйилган хатолардан зарур хулосалар чиқарган ҳолда бундан буён бу бузилишларга асло йўл қўймаслик масъулиятини ҳам тўла-тўкис ўз зиммасига олмоқда. «Принципиал партиявий йўл шундан иборатки, — деб таъкидланади ҳаракат дастурида, — ўтмиш ҳақидаги гап-сўзлардан ва танқидбозликдан, қуруқ ваъдалардан аниқ-равшан амалий ишларга ўтиш керак».

Партия ҳеч қачон оммадан ажраб қолмаслиги керак. Халқ манфаатлари — партия сиёсатининг бош негизини ташкил қилмоғи лозим. Таассуфки, турғунлик йиллари ҳамма партия комитетлари ва ташкилотларида ҳам бу қоидага амал қилинмади. Бунинг оқибатида партиянинг омма билан жонли алоқаси муайян даражада заифлашди. Компартия, унинг ҳамма органлари ва ташкилотлари бундан буён ҳар қандай мумтозликдан ёки биқиқликдан воз кечиб, совет, давлат идоралари, касаба союз, комсомол ташкилотлари ва бошқа жамоат ташкилотлари билан ўзаро алоқаларни кучайтирган ҳолда ишлайди, норасмий уюшмалар ва ҳаракатлар билан мулоқот олиб боришга тайёрлигини билдиради.

Халқ билан бирга яшаш, ҳамма қийинчиликларни халқ билан бирга бартараф этиш, турмушни биргаликда янги изга солиш, ҳамма муаммоларни биргаликда ҳал қилиш, жамиятимизнинг ҳозири ва келажагини биргаликда қуриш — республикадаги 660 минг коммунистнинг бутун республика аҳолиси олдидаги сиёсий ва маънавий мажбуриятидир.

Шу мажбуриятдан келиб чиққан ҳолда Компартия халқ хўжалиги ва унинг энг муҳим тармоғи — қишлоқ хўжалиги структурасини тубдан ўзгартириш, барча хомашё ресурслари асосан республика территориясида қайта ишланадиган бўлишига эришишни ўз хўжалик сиёсатининг принципиал асоси деб эълон қилади. Чунки, бундай ўзгаришсиз республикани ҳозирги танг аҳволдан олиб чиқиш, тинка мадори қуриган иқтисодиётимизни оёққа турғизиш, ижтимоий ишлаб чиқаришдан четда бўлган 1 миллион кишини иш билан таъминлаш, аранг рўзғор тебратаётган 9 миллион кишининг қозонини мойлаш мумкин эмас.

Бу ғоят қийин, аммо кечиктириб бўлмайдиган вазифа. Унга эришиш энг аввало пахта майдонларини камайтириш, мева-сабзавот, озуқа ва бошқа қишлоқ хўжалик экинлари майдонини, чорвачилик маҳсулотлари етиштиришни кескин кўпайтириш имконини беради.

Асосий йўналишларда экология вазиятини тубдан яхшилаш муҳим ижтимоий-иқтисодий муаммолардан бири, деб эътироф этилади. Бу соҳадаги аҳволнинг ғоят ташвишли эканлиги ошкора айтилади. «Республиканинг асосий сув манбалари, кўпгина шаҳарларнинг ҳавоси заҳарли химикатлар, ишлаб чиқариш чиқитлари билан йўл қўйиб бўлмайдиган даражада булғатилган ва булғатилмоқда. Ер пестицидлар билан заҳарланган ва шўрланган. Оролбўйи экология фалокати зонасига айланди.»

Компартия бу борада шошилинч чоралар кўришни ўзининг ҳозирги ва келажак авлодлар олдидаги бурчи деб ҳисоблайди. Атроф-муҳитни беаёв булғаётган корхоналарни ёпиб қўйиш, бошқа беозор маҳсулот турлари ишлаб чиқаришга ўтказиш каби қатъий тадбирлар кўрилади.

Бошқа йўл йўқ. Экология инқирози ҳозир бутун ер юзини офатдай қамраб олди. Бу фалокатни атом-ядро фалокати билангина қиёслаш мумкин. Шундай экан, бизнингча, ҳаракат дастурида режалаштирилган чораларнинг ўзигина муаммони ҳал қилмайди. Ҳавоси бузилган Тошкент, Чирчиқ, Олмалиқ, Фарғона, Навоий ва бошқа шаҳарларда экология жиҳатидан зарарли бўлган корхоналар қурилишини расман тақиқлаш, мавжудларини эса бундан буён мутлақо кенгайтирмасликка эришиш, Оролбўйини «фалокат зонаси» деб эълон қилиш лозим.

АЗИЯТ МАНА шундай қатъиятни талаб этади. Аммо буни ҳамма ҳам тушуниб етаётгани йўқ. Табиатни булғаш, ҳавони заҳарлаш айни шу кунларда ҳам давом этмоқда. Зарарли ва заҳарли қурилишлар режаларидан ҳамон воз кечилгани йўқ. Биз энг катта минбарлардан туриб, «Йирик иншоотлар қурилиши умумхалқ муҳокамасига қўйилсин, халқнинг розилиги олинсин, даромад ва буромадлари ўйлаб кўрилсин», демоқдамиз. Бундан буён айни шундай бўлади, деб бир-биримизни ишонтирмоқдамиз. Аммо амалда-чи? Беморни даволашдан кўра уни касалликка чалинтирмаслик чораларини кўрган маъқул эмасми?!

Ҳаракат дастурида даволаш-профилактика муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлашга, оналик ва болаликни муҳофаза қилишга алоҳида эътибор берилади. Бу ерда шуни айтиш кераки, пахта яккаҳокимлиги барҳам топмас экан, хомашё ўзимизда қайта ишланмас экан, борингки, ўртача фаровонликка ҳам эришиб бўлмайди. Экология вазияти яхшиланмас экан, саломатлигимизни мустаҳкамлаш, болаларимизни бардам-баркамол қилиб ўстириш тўғрисида сўз ҳам бўлиши мумкин эмас.

Уй-жой таъминоти инсон ҳаётининг муҳим эҳтиёжларидан бири ҳисобланади. Келгуси беш йилликда 67—68 миллион квадрат метр ҳажмда уй-жой қуриш, 6 миллиондан ортиқ кишининг яшаш шароитларини яхшилаш кўзда тутилмоқда. Аҳолининг ўсиш суръатлари ва қурилиш ресурсларининг тақчиллиги бу муаммони бир беш йиллик ичида бутунлай ҳал этиш имконини бермайди. Бунинг устига аҳолига уй-жой қуриш учун ер ажратилаётган экан, ёғоч, цемент, шифр ва айниқса пишиқ ғишт тақчиллиги янада ортади. Шу жиҳатдан қараганда, якка тартибда уй-жой қурилишини зарур материаллар билан таъминлашни жиддий тартибга солиш лозим. Омбор ва базалардаги, юк станцияларидаги ўзбошимчаликлар, яширин олди-соттилар қатъий барҳам топмоғи керак.

Аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш ҳамон кескин бўлиб турибди. Савдо ташкилотлари ишидаги беқарорлик, тақсимотдаги қўпол хатолар натижасида сунъий тақчиллик иллати вужудга келди. Қишлоқларда аҳвол айниқса ташвишли. Қассобхоналар мунтазам ишламайди. Ун, гуруч, ёғ таъминотида узилишлар мавжуд. Бунинг устига якка тартибда мол боқувчиларга шароит яратиб берилаётгани, улар зарур миқдорда ем-хашак билан таъминланаётгани йўқ.

Кейинги бир неча ўн йилликлар давомида биз жуда кўп режалар, қарорлар, иқтисодий ва ислоҳий реформаларнинг гувоҳи бўлдик. Афсуски, уларнинг кўпчилиги қоғозларда қолиб кетди. Бир неча йил давомида америкаликлар эришган даражага эришиш, уларни қувиб етиш иши билан шуғулландик. Қувиб етдик ҳам. Аммо Америка деганлари бизни кутиб ўтирмай яна анча олислаб кетган экан. Биз, М. С. Горбачев сўзлари билан айтганда, «фан ва техникада содир қилинаётган тўнтаришнинг аҳамиятига етарли баҳо бермадик... Натижада умумцивилизация жиҳатидан биз бир қанча муҳим соҳалар ва йўналишларда ўтмишдаги технология даврида қолиб кетдик, деса бўлади. Ғарб мамлакатлари эса бошқа давр — юксак технологиялар, илм-фан билан ишлаб чиқаришнинг принципиал янги ўзаро алоқалари, одамлар турмуш таъминотининг ва ҳатто турмушининг янги шакллари даврига ўтдилар».

Ҳозир республикамизда 185 илмий-тадқиқот муассасаси, конструкторлик бюролари ва илмий ишлаб чиқариш бирлашмалари мавжуд. Илм-фан соҳасида, жумладан, олий мактабда 17 мингдан зиёд фан докторлари ва фан номзодлари ишлаб турибдилар. Биргина шу беш йилликда ўтган беш йилликка нисбатан илмий изланишлар ва фан манфаатларига 463 миллион сўм пул ажратилди. Илмий тадқиқотлар самарадорлигини ошириш имкониятлари яратилди. Афсуски, фанимизда кутилган ўзгаришлар бўлаётгани йўқ.

Қайта қуриш тажрибасидан аёнки, ислоҳот режалари, планлар, асосий йўналишлар нечоғли мукаммал, чиройли бўлмасин, моддий борлиққа, реал шароитларга асосланмаган бўлса, қоғоз саҳифаларида қолиб кетаверади. Республика Компартиясининг узоқ йилларга мўлжалланган ҳаракат дастурининг аввалги дастурлардан фарқи ҳам шунда. Аҳволимизнинг мураккаблиги ошкора айтилгани ҳолда, ундан қутулишнинг ишончли йўллари аниқ-равшан кўрсатиб берилган.

КОМПАРТИЯ ҳаракат дастурини амалга ошириш биргина коммунистларнинггина эмас, республикамиз барча меҳнаткашларининг, партиясизларнинг, ҳаммамиз ва ҳар биримизнинг халқ, партия ва жамият олдидаги бурчимиздир.

ЯНГИ СПЕКТАКЛЛАР

«ПУЧ»

Ҳамза номидаги Ленин орденли Ўзбек давлат академик драма театрининг репертуари янги бир спектакль билан бойиди. Драматург Абдуқаҳҳор Иброҳимов қаламига мансуб бу сатирик комедия «Пуч» деб аталади. Уни Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, Ҳамза мукофотининг лауреати Рустам Ҳамидов саҳнага қўйди. Рассом Анатолий Жибоедов безаклар ишлаган.

Спектаклдаги ролларни СССР халқ артисти Зикир Муҳаммаджонов, Ўзбекистон ССР халқ артистлари Ёқуб Аҳмедов, Турғун Азизов, Ширин Азизова, Рихси Иброҳимова, Турғун Хонтўраев, Тўлқин Тожиев, Толиб Каримов, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артистлар Саидкомил Умаров, Теша Мўминов, Муҳаммадали Абдуқундузов, Рихси Авазов, Бахтиёр Қосимов, Гавҳар Зокирова, артистлар Салоҳиддин Зиёмуҳамедов, Абдусамад Маҳмудов, Пўлат Носиров, Муқаддас Шожалилова, Шукуржон Сафоева ва бошқалар ижро этмоқдалар.

СУРАТДА: шу спектаклдан кўриниш.

«ФАРМОНБИБИ АРАЗЛАДИ»

Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Саид Аҳмаднинг «Келинлар қўзғолони» комедияси республикамизнинг жуда кўплаб театрларида саҳнага қўйилди, бир неча йиллардан буён томошабинларнинг олқишига сазовор бўлиб келмоқда. Яқинда Ўзбек давлат «Ёш гвардия» драма театрининг санъаткорлари ана шу асарнинг мантиқий давоми ҳисобланмиш «Фармонбиби аразлади» комедиясини томошабинлар ҳукмига ҳавола этди. Уни театрнинг бош режиссёри, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, Ҳамза мукофотининг лауреати Баҳодир Йўлдошев саҳнага қўйди. Саҳна безакларини театрнинг бош рассоми, Ҳамза мукофотининг лауреати Георгий Брим ишлади.

Олдинги спектакль каби янги томошада ҳам Фармонбиби ролини Ўзбекистон ССР халқ артисти Зайнаб Садриева ижро этмоқда. Қолган ролларда Ўзбекистон ССР халқ артистлари Тўйчи Орипов, Пўлат Саидқосимов, республикада хизмат кўрсатган артистлар Тўти Юсупова, Римма Аҳмедова, Дилбар Исмоилова, Гулчеҳра Жамилова, Обид Юнусов, Лола Бадалова, артистлар Муножот Тешабоева, Маҳмуд Дўстматов, Неъмат Олимов, Гулбаҳор Раҳимова, Дилбар Икромова ва бошқалар чиқмоқдалар.

Янги спектаклни томошабинлар олқишлар билан кутиб олдилар.

СУРАТДА: шу спектаклдан кўриниш.

К. РОМЕЕВ суратга олган

«[illegible]РАШ-ЯРАШ»

Ох[illegible]бобоев номидаги республика Ёш томошабинлар театр[illegible]нинг санъаткорлари драма[illegible]рг Неъмат Рўзимуҳамед[illegible]нинг «Яраш-яраш» асари[illegible] саҳнага қўйди. Уни режис[illegible] Омон Шарипов саҳна[illegible]тирди. Ўзбекистон ССРд[illegible] хизмат кўрсатган санъа[illegible] арбоби Г. Визель саҳна [illegible]закларини ишлади. Аса[illegible]ги ролларни Ўзбекисто[illegible] ССР халқ артисти О. Толипов, республикада хизмат кўрсатган артистлар Б. Нурмуҳамедов, Т. Ҳамдамова, артистлар Ё. Зиёмуҳамедова, М. Шодиева, Р. Маҳкамов, О. Ҳакимов, Ё. Қутлиев, С. Йўлдошева, Р. Расулов, Ш. Мансурова, А. Исломов ва бошқалар ижро этмоқдалар.

Спектаклга композитор Анвар Эргашев музика басталаган.

СУРАТДА: шу спектаклдан кўриниш.

С. КАГАН суратга олган

ДЕПУТАТЛАР СЪЕЗДИДА

Шу йил 12 декабрь куни Кремлда СССР халқ депутатларининг иккинчи съезди ўз ишини бошлади. СССР Олий Советининг Раиси **М. С. Горбачев** съездни очиш чоғида нутқ сўзлади. Ҳозирги съезд билан халқ депутатлари биринчи съезди ўртасида олти ой вақт ўтди, — деди у. — Биринчи съездда тубдан янгиланаётган сиёсий системанинг пойдевори қўйилди. Шу вақт ичида биз ғоят тиғиз маромда яшадик. Ватанимиз тарихида воқеаларнинг кўплиги, уларнинг мамлакат тақдирига, келажагига таъсири жиҳатидан бу даврга тенглашадиган давр жуда кам. Аслини олганда худди мана шу даврда халқимиз онгида бурилиш юз берди. Партия ташаббуси билан бошланган инқилобий ўзгаришлар халқ оммасининг қудратли ҳаракатига айланди. Шу сабабли бу ҳаракат енгилмасдир. Қайта қуриш, жамият турмушини инсонпарвар демократик социализм принциплари асосида янгилаш ана шу халқ ҳаракатида кафолотга эга бўлиб, муқаррар тус олди. Бу ҳақда биз ишонч билан гапира оламиз. Мамлакатда социалистик ҳуқуқий давлатни барпо этиш реал тус олди, деб таъкидлади нотиқ.

Халқ депутатларининг кўпчилиги у ёки бу шаклда СССР Олий Совети ишида бевосита иштирок этмоқда. Барча совет кишилари янги совет парламентининг дастлабки ишларини диққат билан кузатиб турибди. Унинг фаолиятидаги ҳамма нарсалар ҳам тўла маъқулланаётгани йўқ. Унинг шаънига ҳақли равишда танқидий фикрлар ҳам айтилмоқда. Шунга қарамай, чиқариладиган хулосалар равшан: ишга лаёқатли, кучли депутатлар корпуси вужудга келди, мамлакатнинг давлат ҳаётига янги, ўзига хос равишда фикрловчи сиёсий арбоблар кириб келди.

Олий Совет ишининг асосий якуни бир қанча муҳим қонунлар ва қонун лойиҳаларидир, улар ижтимоий ва давлат тузумимизни янгилаш учун ҳуқуқий негизни яратади. Ижара тўғрисида қонун қабул қилинди. Мулк тўғрисида, ер ҳақида, маҳаллий бошқарув ва маҳаллий хўжалик тўғрисида, пенсиялар тўғрисида, отпускалар ва матбуот тўғрисида қонун лойиҳалари умумхалқ муҳокамасига қўйилди.

Нотиқ мана шу ишлар қайси мақсадларда қилинаётганлиги ҳақида батафсил тўхталди. Бу қонунлар ва қонун лойиҳалари халқ фаровонлигини ошириш, мамлакатни иқтисодий ривожлантириш мақсадларига қаратилганлигини қайд қилиб ўтди. Сўнгра раислик қилувчи 2245 нафар СССР халқ депутатидан СССР халқ депутатларининг иккинчи съездида 2106 киши қатнашаётганлигини маълум қилди. Демак, съезд ўз ишини бошлаши мумкин. Шундан кейин СССР халқ депутатларининг иккинчи съезди очиқ деб эълон қилинади. Залда Совет Иттифоқи Гимни янграйди.

Съезд очиқ деб эълон қилингандан кейин, раислик қилувчи депутатларга съездни ўтказиш билан боғлиқ масалаларни бир кун олдин дастлабки тарзда муҳокама қилиш натижалари ҳақида ахборот берди. Съезднинг ишчи президиуми тузиш тўғрисида қарор қабул қилинди. СССР Конституциясининг 110-моддасига мувофиқ мажлисни СССР Олий Советининг Раиси ёки унинг ўринбосари олиб бориши таклиф этилади. Шу сабабли вакиллар йиғилиши съезднинг ишчи президиумига СССР Олий Совети Раисидан ташқари унинг биринчи ўринбосари ҳамда раиснинг 15 иттифоқдош республика вакилларидан иборат ўринбосарлари киришини белгилаб қўйди.

Ишни ташкил этиш учун съезд секретариатини тузиш таклиф этилади. Секретариатнинг шахсий составини кўриб чиқиш бошланади. Баъзи ўзгартишлардан кейин умуман секретариат рўйхати овозга қўйилади. Рўйхат кўпчилик овоз билан маъқулланади.

Шундан кейин депутатлар съезднинг кун тартиби ва иш тартибини тасдиқлашга ўтадилар. Кун тартибининг ҳар бир моддаси баҳс-мунозараларга сабаб бўлади. М. С. Горбачев депутатларга кун тартибига киритиш таклиф этилаётган барча бандлар хусусида батафсил сўзлаб берди, уларни съезд муҳокамасига киритиш сабабларини баён қилди. Ниҳоят, турли фикрлардан сўнг съезднинг кун тартиби ва иш тартиби тасдиқланади.

Шундан кейин депутатлар иқтисодиётни соғломлаштириш тадбирлари, иқтисодий ислоҳот босқичларини ва ўн учинчи беш йиллик планини ишлаб чиқишга принципиал ёндашувларни муҳокама қилишга киришдилар. СССР Министрлар Советининг Раиси, депутат **Н. И. Рижков** доклад қилди.

СССР халқ депутатларининг иккинчи съезди ўз ишини давом эттирмоқда.

НОМЗОДЛАР КЎРСАТИЛДИ

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси бошқарувининг навбатдаги пленуми бўлиб ўтди. Пленум қатнашчилари Фарғона фожиаларида ҳалок бўлганлар хотирасини бир минут сукут сақлаб ёдга олдилар.

Пленум Ўзбекистон ССР халқ депутатлари ва маҳаллий Советларга сайловлар муносабати билан ёзувчилар уюшмаси олдида турган вазифаларни муҳокама қилди. Нотиқлар шу кунларда республикамизда сайловолди кампанияси демократия ва ошкоралик шароитларида олиб борилаётганини, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг ҳаракат дастури меҳнат коллективларида катта қизиқиш билан ўқилаётганини таъкидладилар. Шу билан бирга айрим жойларда қатор камчиликларга ҳам йўл қўйилаётгани, меҳнаткашларнинг хоҳиш-иродаси тўла инобатга олинмаётгани, холис таклиф ва ташаббусларга беписандлик билан қаралаётгани ҳам айтиб ўтилди.

Яширин овоз бериш йўли билан уюшма бошқаруви котиби Тоҳир Малик жумҳурият халқ депутатлигига 16 Пушкин сайлов округидан номзод қилиб кўрсатилди. Пленум шунингдек, бир гуруҳ ижодкорларни бошқа сайлов округларидан Ўзбекистон ССР халқ депутатлигига номзод қилиб рўйхатга олишга тавсия этди.

Пленум ишида Ўзкомпартия Марказий Комитетининг масъул ходими Л. Кабиров иштирок этди.

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ»ГА ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

«ТАРИХГА ҲУРМАТ ШУМИ?»

Газетанинг шу йил 29 сентябрь сонида босилган Н. Отахоновнинг «Тарихга ҳурмат шуми?» мақоласида тарихий ва маданий ёдгорликларни муҳофаза этиш борасидаги долзарб масалалар кўтарилган. Амалда бу муаммоларни ҳал этиш давлат органларига ва шу билан бир қаторда жамиятимизга юкланган.

Жамиятимизнинг асосий фаолияти кенг халқ оммасини тарихий ва маданий ёдгорликларимизни муҳофаза этишга қаратилган. Жумҳуриятимизда 7 мингдан кўп тарихий обидалар бор. Уларни сақлаб қолиш учун бир қанча ишлар қилинмоқда. Таъмирколик ишлари учун давлат ҳисобидан ажратилганидан ташқари, жамиятимиз йўлидан ҳам маълум миқдорда маблағ ажратилган. Шу ишлар учун бу йил 405 минг сўм, жумладан, Самарқанд вилояти учун 102 минг сўм ажратилди.

Ҳозирги вақтда Регистонда, Шоҳи Зинда мақбарасида, Хўжа Аҳрор мақбарасида, Улуғбек расадхонасида ва бошқа бир қанча иншоотларда таъмиркорлик ишлари олиб борилмоқда. Лекин бу ажратилган маблағлар қурилиш материаллари етишмаётганлиги учун ўзлаштирилаётгани йўқ. Шунинг учун ҳам ишлар кенг кўламда йўлга қўйилмаган. Натижада таъмир ишлари чўзилиб кетмоқда.

Тарихий ва маданий ёдгорликларимизни таъмирлаш ишларини ривожлантириш учун идора ва муассасаларни коллектив аъзо бўлишга даъват этмоқдамиз.

Шу кунларда Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети, уруш ва меҳнат ветеранлари жумҳурият уюшмаси ва Ўзбекистон ССР халқ таълими министрлиги билан тарихий обидаларимизни сақлаб қолиш борасида биргаликда қарор қабул қилинди ва аниқ чора-тадбирлар белгиланди.

Фикримизча тарихий ва маданий ёдгорликларни сақлаш ва улардан фойдаланиш давлат органлари, Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги, маҳаллий Советлар ижроия комитетлари ва жамиятимиз зиммасида бўлиши керак. Шу билан бирга СССР Маданият министрлигининг буйруғи асосида аҳолига ижара шартномаси асосида тарихий ёдгорликларни фойдаланишга бериш мумкин.

Ш. ИСРОИЛОВ,
Ўзбекистон ССР Тарих ва маданият ёдгорликларини муҳофаза қилиш жамияти риёсати раиси ўринбосари

КЕКСАЛАР ИСТАГИ

Қўрғонтепа район ижроия комитети Чимён қишлоқ Советининг «Қаҳрамон» колхози Чимён маҳалла оқсоқоллари номидан қишлоқда масжид очишга рухсат беришни сўраб ёзган аризалари атрофлича ўрганилиб чиқилди. 1989 йилга қадар районда фақат битта расмий масжид ишлаб келар эди. 1989 йил район ижроия комитети маҳалла кексаларининг ёзган аризаларини ҳисобга олиб, райондаги Султонобод, Хонобод, Ильичевскийда масжид очиш тўғрисида қарор қабул қилди. Қарор СССР Министрлар Советида кўриб чиқилиб, сўнг рухсат берилди. Натижада ҳозирги кунда район территориясида тўртта расмий масжид ишлаб турибди. Чимён қишлоқ Совети территорияси Ильичевский шаҳридаги масжидга яқинлигини ҳисобга олиб, Чимёнда масжид очиш мақсадга мувофиқ эмас, деб топилди.

Т. ХОЛИҚОВ,
район ижроия комитетининг раиси

КАМЧИЛИКЛАР ТУГАТИЛАДИ

Самарқанд область, Нарпай районидан Ҳ. Раҳимова редакцияга хат йўллаб, унда 1988 йил август, сентябрь ойларида колхоздан олган майда нарсалар учун ўз вақтида пул ушлаб қолингани, йил охирида эса иккинчи марта яна пул ушлаб қолинганидан норози бўлиб шикоят қилган эди.

Нарпай район партия комитети котиби Н. ТОШМАТОВ ушбу шикоят юзасидан қуйидагиларни маълум қилади.

Хатда баён этилган фактлар текшириб кўрилди. Ҳ. Раҳимованинг шикоятида айтилган, 1988 йилда ишлаган даври учун нотўғри иш ҳақи тўлангани, иссиқ овқат, этак ва бошқа колхоздан берилган нарсалар учун икки мартадан пул ушлаб қолингани ҳамда болалар учун бериладиган нафақани вақтида ололмаётгани фактлари тасдиқланмади. Лекин қишлоқ шу кунгача бош планда бўлмагани, колхознинг молиявий аҳволи жуда оғирлиги, болалар боғчаси йўқлиги, ичимлик суви тармоқлари ўтказилмагани, табиий газ йўқлиги ҳақидаги фикрлар эса тасдиқланди.

Халқ депутатлари район Совети ижроия комитети ва «Ўзбекистон» колхози правлениеси биргаликда Чоршанба қишлоғини 1990 йилдан бош планга киритиш ва камчиликларни бартараф этиш чораларини кўради.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИДА

8—9 декабрь кунлари Тошкент шаҳрида республика Фанлар академиясининг умумий йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишда ЎзФА ҳақиқий аъзолари ва мухбир аъзолари сайлови ўтказилди. Сайланганлар орасида адабиётшунослик, тилшунослик, фалсафа, тарих бўйича бир гуруҳ йирик олимлар ҳам бор. Жумладан, таниқли форобийшунос Музаффар Хайруллаев ЎзФА ҳақиқий аъзолигига сайланди. Атоқли олимларимиздан тарихчи Бўрибой Аҳмедов, археолог Абдулаҳад Муҳаммаджонов, [illegible]адабиётшунослар — Азиз [illegible]омов, Салоҳиддин Мама[illegible]ов, Бахтиёр Назаров, ти[illegible]ос олимлар — Иристой [illegible]ортоев, Азим Ҳожиев, [illegible] фанлари доктори Руб[illegible] [illegible]афаров эса Ўзбекистон [illegible] Фанлар академиясининг мухбир аъзолари қилиб са[illegible]ланлар.

Иброҳим РАҲИМ, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси

МЕҲМОНДЎСТЛИК ГУНОҲМИ?

МОСКВАДАГИ Адабиётчилар уйи қаҳвахонасидан керакли оби-таом олгач, бўш жой қидирдим. Бир столда икки киши ўтирарди. Биттаси танишга ўхшади. Тошкентда кўрган бўлсам, эҳтимол. Ёнларидаги бўш курсига ўтиришга рухсат сўрадим. Улар эшитмагандай бўлдилар. «Шерикларингиз келса дарҳол бўшатаман, ёнингизга ўтирсам майлими?», такрор илтижо қилдим. «Ўтиравер. Ҳозир кетамиз», деди уларнинг бири тескари қараб. Ташаккур айтиб унинг ёнига ўтирдим-да, қўлимдаги таомларни столга қўйиб, «Қани, марҳамат, сизлар ҳам олинглар, бирга баҳам кўрамиз», дедим. Қаршимда жим ўтирган киши ҳушёр тортиб менга юзланди.

— Сиз, ўзбекларни биламан, ўзи емай, бировга едиради.

— Бекорга эмасдир... — деди шериги.

— Меҳмондўстлик беғараз сийлов, одамга ҳурмат тимсоли, — дедим мен унга.

— Бе, — деди у. — ўз кўзим билан ўқидим: меҳмондўстлик пора экан...

Англашимча, бу ўртоқлар халқимизнинг энг инсоний хусусиятини, ўзбекнинг қон-жонига сингиб кетган ноёб хислатини нотўғри тушунар эканлар. Шу хусусда беихтиёр баҳс очилди.

Маълумки, ўзбек уйига кириб келган меҳмонни «илоҳий илтифот» деб билади. Етти ёт бегонани ҳам уч кечаю уч кундуз меҳмон қилгач, сўнгра, «хўш, хизмат» дейди. Бунинг исботи учун мен уларга шу хусусда бир воқеани айтиб бердим.

Водийнинг тоғга яқин қишлоғида бир камбағал яшар экан. Бойнинг уйида қарол, ерида чоракор бўлиб, куну тун тер тўкиб, қилган хизмати эвазига ундан бир кўктемир тойчоқ олибди. Тойчоғи от бўлибди, от бўлганда ҳам отмисан от бўлиб, пойгада ўзон, улоқда ҳоқон, ҳусnda ягона бўлиб, бутун водийда донг таратибди. Унга харидор кела бошлабди: «Оғзингизга сиққанини олинг».

От эгаси уни жонидан ҳам азиз билар, сотгани кўзи қиймасди. Бироқ, тилаб олган ўғлинининг қўлини ҳалоллаш — юртга ош тортиш учун пулга зориқиб қолгани учун ноилож кўктемирни сотмоқчи бўлиб турган вақтида хуфтон чоғи нотаниш кимса унинг дарвозасини қоқибди. Уй эгаси одатга кўра бегонани «келинг,меҳмон!» деб ичкарига таклиф қилиб, тагига кўрпа-тўшак солибди ва уйида уч кеча-ю уч кундуз меҳмон қилгач, қўл қовуштириб: «Хўш, меҳмон менга қандай хизматингиз бор?» деб сўрабди.

Меҳмон хурсанд бўлиб, таъзим қилибди: «Кўктемирни сотмоқчи экансиз. Шунга харидор бўлиб келдим. Хуржунимнинг иккала кўзи олтинга тўла. Оғзингизга сиққанини олинг!».

Мезбон таъзим қилиб, икки қўлини кўксига қўйибди: «Кўктемирни сотмоқчи эдим, ўғлимнинг хатна тўйига ош тортмоқчи эдим... Энди уни сотолмайман». «Нега?», — ҳайрон бўлибди меҳмон. Мезбон эса, уйига ўз оёғи билан келган инсонни уч кун меҳмон қила олганидан мамнун бўлиб, табассум билан «Шу уч кун ичида Кўктемирни еб бўлдик», дебди.

Меҳмон тарсиллатиб бошига уриб «аттанг!», деган экан. Мезбон «Сира ачинманг, яхшиям шу от бор экан, йўқса, эшикдан ўз оёғи билан кириб келган меҳмонни кутолмай номусдан қора ерга кирардим», депти.

Ана сизга ўзбек меҳмондўстлигининг намунаси.

— Яхши эртак экан, — деди бояги киши.

— Мен сенга яқиндагисини айтайми? — деб сўз қотди унинг шериги. — Худди шунга ўхшаш меҳмондўстликка ўзим гувоҳман. Лекин ҳамон ўша одамни ичимда сўкиб юраман. «Нима учун?» дейсанми? Ўша одам Тошкентнинг эски шаҳарида, пастқам, гувала уйда яшайди. Болалари ҳам анчагина. Югуришиб хизмат қилишди. Ноз-неъматдан стол чирсиллайди. Шишалар ҳам қаторлатиб қўйилган. Иссиқ овқат шўрвадан бошланди. Кетидан манти. Сўнгра кабоб, палов... «бас эй!», девордим.

— Унинг ишини текширгани борганмидинг? — заҳарханда луқма ташлади шериги.

— Қаёқда. Ёзувчининг уйида бўлганмиз. — Жавоб қилди у. — Унинг меҳмонига ҳамроҳ эдим, холос. Улар Москвада «Ижод уйида» танишган эканлар. Зиёфат яхши бўлди-ку, лекин мезбондан хафа бўлдим. Нодон экан. Меҳмондорчиликка кетган пулга уйига стенка сотиб олса бўлмайдими! Машина олиб, маза қилиб юрмайдими! Хомкалла экан ўша ёзувчи...

Яхши ниятли меҳмондўстликни мазахлайдиган кишилар одам қадрини, бинобарин, ўз қадрини билмасликлари мумкин. Ундай кишилар эллар, элатлар, бутун-бутун халқларнинг минг-минг йиллик урф-одатлари, яхши удумлари қадрига етмасликлари ҳам мумкин. Бироқ, иззат-ҳурмат ила одамга яхшилик қилиш инсоний бурч эканини ҳар кимса ёдида тутиши шарт!

Минг афсуски, бунинг аксини кўряпмиз.

Меҳмондўстлик учун бутун бошлиқ ўзбек халқи, наинки ўзбек халқи, бутун Ўрта Осиё пахтакорлари катта жарима тўладилар.

Никита Сергеевич Хрушчёв биринчи бор Ўзбекистонга келганида Ҳамроқул Турсунқулов раислик қилаётган колхозга борган эди. Ёдимда: Хрушчёвнинг келади-келадиси катта воқеа бўлганди. Унинг машинаси ўтадиган йўллар янгитдан асфальтланди, кўприклар тузатилиб, чорраҳалар безатилди. Шўралисой қишлоғининг лойдеворларигача, отхонаю молхоналаригача оқ бўёқдан чиқарилди. Ҳамроқул аканинг меҳмондўст кошона шийпонига борадиган йўлакларга поёндоз тўшалди. Уч марта Социалистик Меҳнат Қаҳрамони ўз даласида ўзбек меҳмондўстлигининг намунасини кўз-кўз қилиши керак эди. Ҳамроқул Турсунқулов «очил дастурхон» атрофида «Совет пошшоси қадамига ҳасанот!» деб мўйлов бураб, қўл қовуштириб турарди.

Казо-казо раҳбарлару номи улуғ амалдорлар, оммавий ахборот арбобларию суратчилар қуршовида Шўралисойга селдай гуриллаб кириб келган Никита Сергеевич тўкин дастурхонни кўриб, ўзига ўзи, мана, коммунизм, мана мўл-кўлчилик, деб юборди. Уч юз кишига ясатилган зиёфат дастурхонида булбулнинг тилидан бўлак ҳамма нарса муҳайё эди. Столлар устига безатилган ноз-неъмат камалакнинг рангига ўхшаб товланар, ҳид-бўйи гўё беҳишт анқишидай кишини маст-аласт қиларди. Атрофида варақлаб турган дошқозонлар, қатор-қатор қасқонлар буғ чиқариб, раста-раста терилган қўраларда зирали кабоб лаззатли анқиб турарди. Оқ халатли чаққон йигит-қизлар, оёғи-оёғига тегмай, хизмат қилардилар.

Бу тўкин-сочин, мўл-кўлчиликка ҳавас қилган, ҳатто унга андак ҳасад билан боққан Хрушчёвга яхши кўриниш учунми, хушомадгўйлар «пахтанинг шарофати бу» деб мақтандилар. Хрушчёв Россия ерларида, кўпгина хизмати синган Украинада бундай меҳмондўстликни кўрмагани учунми, бу хил одатдан бехабарлигиданми ёки ўзбек элида бу манзарадан бўлак ҳаётни кўрмагани учунми, «ўзбеклар битиб кетибди, пахтанинг харид нархини пасайтириш керак!» деган хулоса чиқарди.

Ўшандан кейин дарҳол пахтакорни омилкорлик учун рағбатлантирувчи омиллар — пландан ортиқча давлатга пахта сотгани учун ҳар тоннасига бериладиган қўшимча пул йўқ қилинди. Бундан айрим колхозлар уч юз минг сўмдан ярим миллион сўмгача, Ҳамроқул Турсунқулов колхози олти юз минг сўмгача зарар кўрди. Хрушчёв ва унинг яқинларига бу чора ҳам оз кўринди шекилли, кейин пахтанинг харид нархи ҳам камайтириб юборилди, аммо пахтакорга сотиладиган техника, маданий ўғит, кимёвий моддалар, уруғ қиммат қилинди. Бунинг оқибатида колхозларнинг даромади ўттиз фоиз камайиб кетди.

«Совет пошшосининг» яна бир бор меҳмон бўлишида «пахтачиликда катта хатоларимиз «фош» қилинди. Пахта қатор оралари «кенгайтириб юборилган» деб 60х70 схемаси 30х45 схемага кўчирилди. Созланган ҳамма техника бузилиб, қайтадан мосланди. Бунинг чиқими ҳам пахта таннархига, деҳқон зиммасига юкланди. Аммо «бунинг айбдори» сифатида Усмон Юсупов раҳбарликдан олиниб, чўлга сургун қилинди. Сал вақт ўтмай, турмуш тақозоси билан пахтачилик техникаси яна эски изига мослаб такрор бузиб тузатилди. Харажат устига — харажат. Жарима устига — яна жарима...

Бу дилхираликни битириш учун пахтакорлар нималар қилмадилар. Пахта нархининг арзон қилинишидан келган зарарни қоплаш учун ўша кезларда бошланган қисқартиришлар, иқтисод қилишлар, тежамлик, қирғичда қириб тирикчилик ўтказиш деҳқон тинкасини қуритиб қўйди.

Лекин ҳеч нарса, халқнинг қони-жонига синган одатни йўқотолмас экан. Мен халқимизнинг меҳмондўстлик одатини кўзда тутяпман. Уруш вақтида, окопларда балчиқ кечиб юрганимизда, заҳга тўла ертўлаларда беором ётганимизда, қуршовларда қолиб, бир бурда нонга зор, бир чеким махоркага хумор бўлган чоғларимизда ҳам ўзбек ўғлони она сути билан кирган меҳмондўстликни унутган эмас!

1941 ЙИЛ. Фашистлар Москвага бостириб келаётган вақт. Қонли жанглар бўряпти. 49-армиямизга Ўрта Осиё йигитларидан иборат марш батальонлари келган. Аскарларнинг ҳаммаси ҳали «порох ҳидламаган» хом йигитлар. Улар эрта тонгда жангга кирадилар. Армия сиёсий бўлимининг топшириғи билан бир гуруҳ чиниққан командирлар улар билан суҳбат ўтказгани окопларга бордик. Ҳар икки томондан тўп отилиб, снарядлар ёрилмоқда. Окоп устидан визиллаб ўқлар учиб ўтяпти. Хом аскарларнинг кўзи пишсин учун улар олдинги марраларга келтириб қўйилгандилар. Окоп оралаб ўзбек аскарлар жойлашган ҳандаққа бордим. Уч киши бир взводда экан. Аммо учаласи уч ячейкада қўриқчиликда. Уларнинг бири мени кўрибоқ бағримга отилди. Бағримдан чиқибоқ қопчиғини очиб, ольха япроқларидан дастурхон ёзди-да, бир бурда нон, бир юмалоқ қандни майдалаб, бир сиқим туршакни қўйди-да, олинг, меҳмон ака! деди. Кўзининг оқи-қораси аскарликка кетаётганида онаизори берган совғани у ўзи емай, кимларнидир меҳмон қилиш учунми, авайлаб сақлаб юрганга ўхшайдики, ўрик бечора қуртлаб кетаёзибди. Орзуга айб йўқ. Шундай оғир вазиятда, тинмай қор ёғиб турган пайтда ўзбек одатини тарк қилмаган жангчининг бу ишидан кўзларимга жиққа ёш келди. Иккинчи, учинчи аскарнинг олдига борганимда ҳам шу хил меҳмондўстлик такрорланди. Ўзбек жангчи ва командирлари урушнинг охиригача ҳам бировларни йўқлаб оғир пайтларда эса, иложи борича охирги тишлам нонини ҳам ён-веридагилар билан баҳам кўрдилар.

Ўзбек аскарларининг бундай одамохунлиги, инсонпарварлиги Польшада ҳам, Германияда ҳам машҳур бўлиб кетганди. Улар раҳмдил бўлганликлари туфайли аскар поёгини, етим-есир, оч-яланғоч, болалар билан бўлашиб ер эдилар. Уларнинг кетидан поляк, немис болалар гуриллашиб эргашиб юрарди. Бу ҳақда фронт газеталарида илиқ хабарлар босилиб, фотосуратлар чоп этилганди.

Миллатдошларимнинг бундай хусусиятлари тўғрисида украинлар, белоруслар кўп битмаларни чоп этганлар, шеър бағишлаганлар. Украинанинг машҳур ёзувчиси Иван Ле бир гуруҳ ўзбек ёзувчиларини Киевда уйига чақириб, катта зиёфат берди ва тўкин дастурхон устида, «ўзбекнинг классик меҳмондўстлиги бор, ўзбекнинг меҳмондўстлиги адабиётимиз образи бўлиб қолган. У адабиётимизга Мишка Додоговлар образини берган, менинг «Сойлар оралиғи» китобимга ҳам материал берган. Ўзбекларга камоли ҳурматим туфайли севимли қизимни сизларга келин қилиб бердим», деганди.

Меҳмондўстлик ҳамма ерда, ҳамма халқда ҳам бор, аммо кўп жойларни кезиб ўзбек меҳмондўстлигидан ўтадиганини кўрмадим. У ерларда саҳийлик, тўкинчиликни исрофгарчилик, деб биладилар. Меҳмондўстлик кўпинча бирор иш юзасидан, «бизнесменлик» такаллуфи шаклида қаҳвахоналарда ўтади. Баъзи жойларда меҳмон емак-ичмагини ўзи олиб бориши шарт. Немислар эса, меҳмонликда еган-ичганингиз харажати счётига қўл қўйдириб оладилар. Уларда оилавий хўжалик ҳисоби жорий қилинган. Баъзи ерларда меҳмон ўзига ўзи хизмат қилади. Яна шундай одатлар ҳам бор: меҳмонга борган одам ўз уйида қорнини тўйғазиб бориши шарт. Мезбон яллақолса, сиздан «кофе ичасизми?» деб сўраб қўяди. Ўзбекларга ўхшаб атрофингизда парвонадай гириллаб айланишлар қаёқда.

Замона зайли билан оддий оилавий меҳмондўстлик бутун қишлоқ, умумшаҳар, умумхалқ даражасига кўчди, бутун Ўзбекистон мамлакат меҳмонхонасига, ҳатто сургунхонага айланди. Ўзбек халқининг кенг бағрига бутун бошлиқ халқлар, элатлар: қурияликлар, қримтатарлар, қорачойлилар, чечен-ингушлар, месхети турклар ва бошқалар мажбурий «меҳмон» қилиб юборилдилар. Бу жиҳатдан гуллаётган Ўзбекистон Сибириядан кейинги сургун жойига айлантирилди. Аммо меҳри дарё халқимиз бундан нолимади — барча ватанжудоларни ҳам ўз қўйнига олди. Энг яхши ер-сувини, обод жойини, уй турисини ўшаларга берди. Улардан емак-ичмак, кийим-кечак, борлиғини аямади. Ўзбекистонга усти юпун, қуруқ қўли билан сургунга келган эл-элатлар ўзбек халқининг паноҳида ва беғараз кўмагида уйли-жойли, от-уловли, машинали, орзу-ҳавасли бадавлат рўзғор қурдилар. Меҳнатсеварлик, тадбиркорликда уларнинг ўзларига ҳам тасанно. Бир ёқадан бош чиқариб, апоқ-чапоқ яшадик. Аммо одамохунлик, меҳмондўстликдай олийжаноблик қадрини билганлар биларкан. Минг афсуски, нонкўрлик ҳам юз берди. «Яхшиликка-ёмонлик».

Ўзбекистонга мажбуран сургун қилиб кўчирилган халқлар, элатлар ўз ватанига, она юртларига, ота-боболарининг киндик қони тўкилган, ҳоки-поки абадий ухлаб ётган жойларга қайтарилсалар тарихий ноҳақлик тузатилган бўлади. Ўзбек халқи уларни кулфатли кунларида қандай илиқ кутиб олган бўлса, шундай илиқ ва иззат-ҳурмат ила совға-салом билан кузатади.

«Ўзбекнинг қониқиб меҳмон кутгани — подшоҳ бўлгани», дейишади. Буни болалар ҳам яхши биладилар. Баъзан оч бўлсалар-да, болалар ҳам меҳмонга аталган нарсага кўз олайтирмайдилар. Улар гўдакликдан шундай меҳмондўстлик руҳида тарбияланиб келадилар.

Давоми еттинчи бетда

АДИБ ВА ЖАМИЯТ

АВВАЛГИ МАҚОЛАМИЗДА таъкидлаб ўтганимиздек, табиатимизнинг аҳволи руҳияси ҳақидаги саволларга маълум идораларнинг қолипга солиб қўйилган ахбороти орқали эмас, тўғридан-тўғри жавоб олиш пайти келди. Шу мақсадда Ўзбекистон табиатни муҳофаза қилиш Давлат комитети қошида доимий ҳаракатдаги фавқулодда экологик ҳайъат тузилди.

Ўз атрофига ўнлаб жонкуяр олим, мутахассис ва ижодкорларни бирлаштирган академик Б. Тошмуҳамедов бошчилигидаги бу мўътабар ҳайъат яқинда навбатдаги мажлисини ўтказди. Кун тартибига қўйилган мавзу ҳийла жиддий эди: «Бўстонлиқнинг «Ёвчиққан» қирлари этагидаги хатарли «чиқиндилар қабристони» ва у ердаги аҳвол».

Хўш, «Ёвчиққан» деган жойнинг ўзи қаерда? У томонларда нима гап?! Биз бир ярим йилча муқаддам худди шу саволга жавоб ҳозирлаб, ҳақиқий аҳволга холисона баҳо беришга ҳаракат қилиб кўргандик. Аммо у матбуот юзини кўрмади.

Ҳа, кечаги кун шундай эди: Семипалатинск полигони, Чернобиль фожиасидан кейин яқин атрофда рўй берган ва давом этаётган кўргиликлар ҳақида ҳам бирон сўз айтиш учун маълум идоралар оғзига қараб туриларди. Бугун эса бор ҳақиқат тўғридан-тўғри айтилмоқда, ёзилмоқда... Қўйинг-чи, ошкоралик шабадалари «Ёвчиққан» қирлари устида ҳам эса бошлаган эди, бундан баъзи кимсалар устамонлик билан фойдаланиб қолмоқчи, «шамол йўналиши»ни бошқа томонга буриб юбормоқчи ҳам бўлдилар. Чунончи, ўзини Ўзбекистон табиатининг энг ашаддий жонкуяри деб билувчи Ю. Кружилин аввал ўзимизда, сўнгра «Правда» газетасида (4. IX. 1989) (махсус мухбир» билан ҳамкорликда) «Атом учун махфий жой» деган айнан бир хил мазмундаги мақола эълон қилишга улгурди... Шу йўл билан ақли-ҳуши жойида бўлган ҳар қандай одамда ҳам ажабланиш уйғотадиган «ўз фикри»ни Бутуниттифоқ газетхонлари онгига сингдиришга уринди.

Бўстонлиқдаги шов-шув бўлган қурилиш ҳукумат қарори билан буткул тўхтатилганлиги мансабдор раҳбарлар томонидан кўпчиликка маълум қилинган, тоғликларнинг таранг тортилган асаблари анча бўшашган бир пайтда Кружилин яна қитмирона йўл тутиб, «Известия» мухбирини лақиллатган, оқибатда Ғазалкентда яна ур-тўполон бошланиб кетишига оз қолганди.

Унинг навбатдаги Бўстонлиққа дахлдор мақоласида ҳам кўпчиликни чалғитишга уриниш шундоқ кўриниб турибди.

Мақоладан олинган ушбу жумлаларга эътибор беринг: **«Аҳоли яшайдиган жойдан йироқ», «асфальт ётқизилиб, махсус қурилган йўл»** олиб борадиган **«қирлар орасида уддабурролик билан барпо этилган ўраларда абадул-абад уйқуга кетган радиацион чиқиндилар»** мозористони, **«ғайри-табиий корхона»** (!) ёки **«радиацион чиқиндиларни кўмиш пункти»**...

«Атом учун махфий жой» муаллиф(лар)и шунча «маълумот»ни ошкор қилиб қўйгач, ҳушёр тортиб кетади(лар) чоғи, газетхонни огоҳлантиради(лар): **«Корхона қаерда жойлашганлигини аниқ айтолмаймиз»**. Шундан кейин мухбир(лар) **«вақти-вақти билан норозиликларга сабаб бўлаётган»** «пункт» томонларга **«ҳали биронта репортёрнинг қадами етиб келмаган»** дея мақтанчоқлик қилади(лар). Ҳатто одамлар безовта бўлмасин дебми, **«Корхона территориясига» «ёмон ниятли бирон кимса суқулиб киролмайди»** деган жумлаларни қистириб ўтади(лар).

Аввало, улар «аниқ айтолмаган» гапни яқинда «Атом учун махфий жой» мақоласига ўз муносабатини билдирган Бўстонлиқ район газетаси — «Коммунизм учун» ўша «жой» ноҳиянинг «Ленинград» колхозига қарашли «Ёвчиққан» қирлари этагида эканлигини очиқ-ойдин айтди. Район партия комитетининг биринчи котиби Акбарали Йўлчиев эса шу муносабат билан ўз фикрини қуйидагича баён қилди:

— «Ёвчиққан»даги ҳозирги аҳвол катта-ю кичикка ҳаммага маълум. Уни силаб-сийпаб яширишнинг ёки ҳамма нарса жойида дегандай ёлғон хабар тарқатишнинг нима кераги бор эди? Билмайман, уни ёзганларнинг мақсади нима бўлган!.. Ахир бўстонлиқликларнинг ҳам кўзи очиқ: ҳамма нарсани кўриб, билиб турибдилар!

Халқда, мол эгасига ўхшамаса, ҳаром ўлади, деган нақл бор. Юқоридаги мақоладан диққатингизга ҳавола этилган жумлаларнинг ҳар бирида ёлғон билан омухта қилинган уйдирма яққол кўзга ташланиб турибди. Чунончи, «корхона» деб аталган пункт «аҳоли яшайдиган жойдан йироқ» эмас, кўпминг киши истиқомат қилувчи йирик Ҳайдарали қишлоғининг шундоқ ёнбошида!

«Чиқиндилар мозори»га айлантирилган «Ёвчиққан»га кўпчилик ҳамқишлоқ қуролдошларининг фикрини баён қилиб Улуғ Ватан уруши ва меҳнат ветерани Тўқсонбой ота Қалимбетов шундай таъриф беради:

— Нимаики офат бўлса «Ёвчиққан» қир этакларидан чиққан. Сел, кўчки дейсизми, зилзиламии, ўша ерда кўп бўлган... Номи ҳам шундан келиб чиққан. У ерга жуда хавфли «чиқиндилар»ни олиб келиб кўмишади. Унинг ҳиди қишлоғимизга ёпирилиб келади. Нафас олиб бўлмай қолади—ёз кунлари ухлолмай чиқамиз. Айниқса, ёш болалар қийналишади... Бу ерга обрўли раҳбарлар, турли идораларнинг катталари келишади. Аҳволни кўриб, ғазабланишади. Мухбирлар, телевизорчилар келиб кўришади, кинога олишади, бизни қатор турғизиб қўйиб гапиртиришади. Лекин натижа йўқ...

Отахоннинг бу сўзларига қишлоқдаги Жамбул номли 31-сон ўрта мактаб ўқитувчилари қўшимча қилишади:

Жолдасов Жилқибой:

— Ёмғир ёққанда «чиқиндихона» тараф дан оқиб келадиган сув заҳарга айланади. Уни ичиб, колхознинг ва аҳолининг юзлаб чорваси ҳалок бўлади. Яқинда ҳам учта сигир ҳалок бўлди.

Худойқул Норбеков:

— Ўша ернинг атрофига бориб қарасангиз, ўлиб ётган турли-туман қушларнинг минглаб мурдасига кўзингиз тушади! Ахир бу ҳолни кўрган ёш авлодни қандай қилиб, табиат ва атроф-муҳитга муҳаббат руҳида тарбиялаш мумкин!

Турсуной Абдураимова:

— Айниқса шундоқ ёнгинамизга радиоактив «чиқит»ларни олиб келиб кўмилаётганлигига тоқат қилиб бўлмайди. Болалар мендан бу қанақаси, деб сўрашади. Нима деб жавоб беришни билмай қоламан... Биз-ку, майли... қаранглар, дарёнинг у бетида Чирчиқ шаҳри! Ҳов ана, кафтдагидек Тошкент кўриниб турибди!. Олдинлари машиналарда «чиқитлар»ни фақат кечаси олиб келишарди... Ҳозир ошкоралик дебми, кундузлари ҳам ташиб келтиришяпти...

Тошкент шаҳар табиатни муҳофаза қилиш комитети вакиллари билан «чиқиндилар мозористони» томон ўтдик.

Ҳа, бу ерда ҳам ичкарига кираверишда, дарвоза ёнбошида Республика радиоактив чиқиндилар кўмиш пункти» деган ошкора ёзув пайдо бўлиб қолибди.

Бизларни пукт директорининг ўринбосари В. Морозов очиқ чеҳра билан кутиб олди.

— Радиоактив чиқиндилар фақат ўзимиздан олиб келиб кўмиладими? — деб сўраймиз ундан.

— Ҳа, фақат ўзимиздан! Четдан ҳеч нарса олиб келиб кўммаймиз. Ўн етти йилдан бери шу ерда ишлайман. Бунинг ўзим гувоҳиман!

...Лекин орадан кўп ўтмай ҳамсуҳбатимизни ошкора саволларимизга ошкора жавоб беришдан ўзга иложи қолмади:

— Тўғрисини айтсам, бу ерга Қозоғистондан ҳам радиоактив моддалар келтириб кўмилган.

— Бошқа регионлардан келтирилмаганми?

— Унинг учун жавоб беролмайман..

«Ёвчиққан»га «биринчи»лардан бўлиб қадам босган «репортёр»лар ягона асфальт йўл кесиб ўтган Ҳайдарали қишлоғини «кўрмаган», шундоқ «Ёвчиққан» қирлари этагида тоғ-тоғ бўлиб уюлиб ётган заҳарли кукунлар, ўз-ўзидан ёниб—«қайнаб» ҳавога аждаҳодай оғу уфураётган қора чиқит тўла баҳайбат «ҳовузлар»га «эътибор» беришмаган бўлиши мумкин.

Бироқ қаердан, нималар келтириб кўмилаётганлигига улар нима учун бу даражада бефарқ қарадилар, мана шунга ҳайронмиз!

Сирасини айтганда, 1957 йили оёғи остидан нарини кўрабилмайдиган уқувсиз кимсалар буйруғи билан бунёд этилган бу «корхона»ни ёлғон-яшиқ далиллар билан оқлаш ҳаммани тинчитиб қўйиб, эски хатоларни яна давом эттираверишга даъватдан бошқа нарса эмас.

Лекин тузумимизни обрўсизлантирадиган, одамлар ҳафсаласини пир қиладиган, бироқ ҳеч ким суриштириб, қизиқмайдиган «Атом учун махфий жой» сингари замини нобоп «расмий хабарлар» ҳамон Ўзбекистон ахборот агентлиги номидан матбуот саҳифаларида пайдо бўлаётганлиги кишини ажаблантиради. Ёки хизмат вазифасини суиистеъмол қилиб, ёлғончиликка фатво берган валломатларнинг амр-фармойиши ҳали ҳам ўз кучида турибдими!

2. «ЁВЧИҚҚАН»ДА НИМА ГАП?

Бўстонлиқ билан боғлиқ бўлган «миш-миш» васвасасининг авж олиб кетишига сабаб бўлган жонли бир мисолни келтириб ўтамиз: мазкур районда улкан завод-шаҳар барпо этишга киришилганлиги номақбул деб топилиб, 1988 йил июль ойи ўрталарида ноҳиянинг «Сойлиқ» қишлоғида жамоатчиликнинг кўпминг кишилик йиғини бўлиб ўтган, унда таниқли ёзувчи, шоирлар, республиканинг кўзга кўринган ўнлаб зиёлилари иштирок этгандилар. Эртаси куни Марказий телевидение бу йиғилишнинг фаол иштирокчилари — ўзбек олимлари, ижодкорларига минбар берди. Кўпчиликнинг фикри билан ҳисоблашиш зарурлиги таъкидлаб ўтилди. Бундан ғазаби жунбушга келган Ўзкомпартия Марказқўмининг ўша пайтдаги секретари Анишчев матбуот уйида «прессконференция» уюштирди. Марказий телевидение кўрсатувини «Ёлғон! Туҳмат!» деб эълон қилди. Сўнг тап тортмай «Бир тўда ёзувчилар Бўстонлиқда одамларни йиғиб, митинг ўтказмоқчи бўлди. Лекин халқ уларни қабул қилмади. Муносиб зарба бериб, ҳайдаб юборди» дея «ахборот» берди.

Бу Ўзбекистон ёзувчилари шаънига ёғдирилган биринчи бўҳтон эмасди. Ўша йиғилишда актив иштирок этган, қалам аҳли уюшмасининг котиби, таниқли адиб Евгений Березиков халқ ўз зиёлиларига нисбатан ҳеч қачон бундай ҳурматсизлик қилмаган, қилмайди ҳам дея тушунтирмоқчи бўлиб, Анишчев ҳузурига кирди. Аммо у зот ёзувчилар вакилини ўз кабинетидан ҳайдаб чиқарди, ҳатто бир ойча муқаддам ўзи муаллифдан дастхат ёздириб олган китобни юзига қаратиб отди, «сен билан маслакдошлик қилолмас эканмиз» деди!

...Афсус, республиканинг бутун тақдирини ҳал қилишга даъвогар бўлган собиқ амалдор-тўранинг «салоҳияти» ҳали ҳам кимларгадир илҳом бахш этиб тургандай ўхшайди, гоҳ у ерда, гоҳ бу ерда заҳматкаш Ўзбекистонимиз дардига малҳам бўлиш ўрнига ярасини тирнайдиган, баъзан ўта масъулиятсизлик билан ёзилган мақолалар пайдо бўлиб қолмоқда!

Дарвоқе, расмиёна алдовга асосланган бундай лўттивозликларнинг ҳар доим ҳам адоғи ишкал бўлиб, халқ бошига кўп кўргиликлар солган. Чернобиль воқеаси бунинг яққол мисоли бўла олади. Матбуот бераётган хабарларга қараганда, Чернобиль фожиасидан сўнг яқин атрофдаги ноҳияларга тарқаган радиацион нурланиш миқдори аҳолидан сир тутилган. Ҳеч қандай хатар йўқ, бемалол яшайвериш мумкин деб, юз минглаб кишилар ишонтирилган. Надоматлар бўлсинки, бундай «ишонтириш» СССР Соғлиқни сақлаш министрлиги томонидан 1986 йил 27 июнь куни берилган «Авария тафсилотлари мутлақо сир сақлансин», «АЭС авариясида иштирок этганларнинг нурланиш миқдори ошкор этилмасин», деган махфий кўрсатмалар асосида олиб борилган. Ҳатто кўпчилик орасида руҳан «бардамлик» кайфиятини сақлаб қолиш мақсадида радиацион «ғубор» тарқала бошлаган Киевда мактаб ўқувчилари иштирок этган Май байрами намойиши уюштирилган. Уч йил давомида махфийлаштириб келинган бу «та[illegible]зна» сири энди ошкор этилмоқда, у ёш авлод ҳамда гражданлар ҳаётига қилинган жиноятkorona суиқасд деб баҳоланмоқда.

Бизнинг зуваласи пишиқ, уддабурро маҳаллий бюрократларимиз бундай ошкораликка ҳали жуда ҳам тайёр эмасликлари уларнинг ўта эҳтиёткорликка мослашиб қолган феъл-атворларидан кўриниб турибди. Чунончи, юқорида эслатиб ўтилган фавқулодда экологик ҳайъат йиғилиши бунинг ёрқин далили бўлди. Унда қатнашаётган олим-зиёлиларнинг диққат-эътибори асосан Миллий Жумҳурият Боғи деб эълон қилиниш арафасида турган Бўстонлиқ ҳудудидаги кимёвий ва радиоактив «чиқиндилар омбори»га қаратилган эди. Қизғин давом этган мунозарадан сўнг сўз навбатини Ю. Кружилинга интервью берганлардан корхона директори Ф. Сайдумаров, Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш министрлигининг масъул ходими В. Вайнштейн ўртоқлар олдилар. Айниқса, Сайдумаров бундай давраларда ҳаммани қойил қолдиравериб «пишиб кетган»и кўринади чоғи, мажлис аҳли томонидан «хўжалиги» шаънига айтилган барча қусурли таъналарни «залварли далиллар» билан йўққа чиқарди:

—Илгари сир сақланарди, энди очиқ айтаяпмиз. Мухбирлар билан суҳбатлар уюштириб, баъзи асоссиз миш-мишларни фош этяпмиз! Аввало, радиоактив чиқиндилар кўмиладиган мозористонимиздаги ўралар ўта мустаҳкам. У ерга қарийб йигирма йилдан бери «чиқинди» кўмилади. Ҳали бирон марта ҳам авария бўлмаган. Қолаверса, биз четдан: на Қозоғистондан, на Қирғизистондан, қўйингчи, бошқа регионлардан ҳам ҳеч қандай «модда» олиб келиб кўммаганмиз, кўммаймиз ҳам! Кўнгилларингиз тўқ бўлаверсин. Мен бу гапим учун ҳаммангиз олдингизда жавоб бераман. Биз фақат республикамиздаги радиацион «чиқит»ларни кўмамиз, холос. Жуда кучсиз радиацион «чиқитлар»! Уларни ташиб келтиришга мослашган махсус машиналаримиз бор. Ўта мустаҳкам! У машиналарни Қорақалпоғистон йўлларидан тортиб, Ўзбекистоннинг хоҳлаган бурчагида учратишингиз, текшириб кўришларингиз мумкин.

СЎЗ «ПАЙРОВИ»НИ Соғлиқни сақлаш министрлиги вакили олиб, ҳаммани оғзига қаратмоқчи бўлди:

— Шуни яхши билинглarki, сизлар айтаётган жойда бирон марта ҳам радиацион нурланиш нормадан юқори бўлмаган. Ҳатто бир неча маротаба кучсиз эканлигини кузатганмиз! Хоҳласангиз, махсус назорат қилиш асбоблари орқали исботлаб берамиз!

Ўртоқ Вайнштейн радиацион хавфсизлик бўйича Бош мутахассис эканлигини айтиб, далилларни «исботлашга» тушди... Сўнгра «Ёвчиққан» қирлари этагидаги «Атом ўралари»ни шундай таърифлаб кетдики, бу «қурилма» айнан шу ердан бошқа жойда бўлиши асло мумкин эмасдек...

Пайтдан фойдаланиб нотиқларнинг айрим сўзларига шарҳ бериб ўтмоқчимиз: «Пунктда қарийб йигирма йилдан бери бирон марта ҳам авария рўй бермаганлиги» яхши! Лекин қачонлардир авария бўлишини кутиб ўтириш шартмикан. Чернобиль авариясини ҳам ҳеч ким кутмаган эди-ку! «Кучсиз» радиацион чиқитлар вақт ўтган сайин кучайиб бориши, «кучсиз» миқдордаги сурункали нурланиш эса тириклик учун янада хатарлироқ эканлиги мўътабар манбаъларда ёзилган, ахир! Наҳот Бош мутахассис ҳам, «пункт» мутасаддиси ҳам буни билмаса!

Залда ҳозир бўлган Бўстонлиқ район ижроия комитети раисининг ўринбосари В. Қодиров чидаб туролмади, ўрнидан туриб кетди:

—Қўйинг-е, ўртоқ Сайдумаров, «омбор»ингиз атрофидаги аҳвол қандайлигини мана, биз биламиз: «Ленинград» колхози аҳолиси ёзда ёнғин ўчириш билан, баҳору кузда селнинг олдини олиш билан овора! Ўзингиз «омборхонангиз»га камдан-кам келасиз. Азобини бизлар тортамиз! Бундоқ, тўғри гапни айтинг-да!

Мажлисга раислик қилувчи билан «корхона» бошлиғи ўртасидаги савол-жавобни айнан келтирамиз:

«—Пунктдаги «ўра»ларда жами қанча радиоактив моддалар бор?

— Аниқ бир нарса деёлмайман.

— Мавжуд ер остида кўмилиб ётган моддалар таркибида одамлар соғлиғи, атроф-муҳит учун ўта хавфли бўлган кўплаб «бирикмалар» борлигини биласизми?

— Биламан! Лекин уларнинг бари ўзимиздан чиққан! Ахир, радиоактив «чиқиндилар»ни қаергадир кўмиш керак-ку! Бошқа ким ҳам уларни ўз территориясига кўмишга рухсат этарди!

— Тўғри айтдингиз, ҳеч ким уларни ўз территориясига, айниқса, миллионлаб аҳоли яшайдиган шаҳарнинг шундоқ устига кўмдиришга рухсат этмайди! Лекин сиз кўмдиряпсиз-ку!

— Кўмилмаган. Четдан ҳеч қандай «чиқинди» олиб келинмаган!

— Шу гапингиз ростми?

— Рост!

— Аммо бизда далиллар бор! Ҳозир кўпчиликка маълум қилишимиз мумкин... Ана ундан кейин уялиб қолмайсизми?...»

Кутилмаган охирги бу сўз Сайдумаровни анча ноқулай вазиятга тушириб қўйди... У киши бироз сукутдан сўнг «ёрилиш»га мажбур бўлди:

— Ошкоралик бўлгандан кейин шундай бўлақолсин: гапнинг тўғриси, ўртоқлар, 1985 йили юқори идораларнинг кўрсатмаси билан электрон саноати министрлигининг мишьякли «чиқинди»си Подмосковьедан бизнинг пунктга келтириб кўмилган... Буйруқни бажаришга мажбур бўлганман.

Лекин ўртоқ Сайдумаров шу ерда яна қайси республикалар «Ёвчиққан»дан «фойдаланганини» «юқоридан» берилган кўрсатманинг нечтаси «мажбуран» бажарилганлигини аниқ айтмади. Бу унинг виждонига ҳавола! Факт шуки; мозористондаги сакизинчи ўра ҳам хатарли «чиқит»лар билан тўлиб бормоқда. Маълум бўлишича, ҳозир бу ерда минг тоннадан зиёд кислотали «чиқинди», радиацион ҳамда энг заҳарли мишьяк моддалари кўмилиб ётибди. Булар **«абадул-абад уйқуга кетадиган»** нарсалар эмас, орадан минг йиллар ўтгандан сўнг ҳам қутурган аждаҳодай бош кўтариб чиқиши муқаррар!

«Пункт»даги аҳвол ва у ернинг бошқа жиҳатларини ҳисобга олиб, таниқли олим геология ва минераология фанлари доктори, профессор С. Мирзаев В. Вайнштейнга савол билан мурожаат қилди:

— «Ёвчиққан» ўз номи билан «Ёвчиққан»лиги таъкидланаётган экан, шифокор сифатида сиз айтинг-чи, шундай жойга атом асрининг энг хатарли «нушхуди» бўлган радиоактив чиқиндилар келтириб кўмилиши ақлга тўғри келадими? Сиз келажакда бирон кор-ҳол бўлмаслигига кафиллик бера оласизми?

Соғлиқни сақлаш министрлиги вакили ҳушёр тортди ва аввалги ўз фикрларига «тузатиш» киритди:

— Албатта, мен кафолат бера олмайман. Яна, ўзимиз яшаб турган шаҳарнинг шундоқ тепасига бундай ажал уруғини келтириб кўмилишига мутлақо қаршиман... Жой ҳам нотўғри танланган. Ахир республикада қанчадан-қанча чўл-биёбонлар, саҳролар кўп-ку!

Директор Сайдумаров оғир хўрсиниб, бизга қарайди. Яна ўзини оқлаган бўлади:

— Тўғри, жой нотўғри танланган... Лекин анаву «чет»дан келтириб кўмилган нарсалар ҳақида... Биз ҳам нима қилайлик! Мажбур бўлганмиз-да. Мажбур қилишган!

Минг афсус, ўзи «масъулу» каттароқ масъуллар олдида ҳар нарсага мажбур бундай ўртоқларнинг узоқ йиллик фаолияти биз учун жуда қимматга тушмоқда! Ҳа-да, наҳотки улар қабул қилиб олаётган «чиқинди»лар неча минг километрлар наридан саҳро-чўллар оралаб ташиб келтирилаётганини билишмаган бўлса! Наҳотки, кўзлари қандайдир буйруқлар олдида оддий ҳақиқатни кўришдан ожиз?!

Ўз келажагини ўйлаб иш юритувчи ҳар бир маданиятли мамлакатда тараққиётнинг бундай пировард «маҳсулоти» махсус капсула (идиш)ларга жойланиб, катта сарф-харажатлар эвазига инсон оёғи етмас олис масофалар — океанлар остига «кўмиб» ташлаш қонун тусини олган. Буни бузганлар қаттиқ жазоланади... Биз эса, нодонларча сарф-харажатдан ўзини тийганларни мақтаймиз. Ҳатто «Ёвчиққан» қирлари томон элтувчи арзимас ўйдим-чуқур йўлни уялмай-нетмай «асфальт ётқизиб махсус қурилган» деб бутун оламга жар соламиз...

— Илмий ҳисобларга қараганда, «Ёвчиққан»да кўмилиб ётган ўта хавфли моддалар бутун Тошкент воҳасидаги жамики тирик мавжудотни бир неча маротаба қириб юборишга етарлидир. Шунинг учун энг биринчи навбатда бу зонага чиқит келтириб кўмиш тўхтатилиши лозим, сўнгра «пункт»ни хатарсизроқ жойга кўчириш масаласи кўриладиган вақт келар деб умид қиламиз, — дейди академик олимимиз Б. О. Тошмуҳамедов.

— Айрим кимсалар ўйламай-нетмай «Ёвчиққан» «чиқиндихонаси»ни кенгайтиришни таклиф қилмоқдалар, — дея суҳбатга қўшилади ЎзФА қошида экология масалалари бўйича тузилган илмий шўъбанинг раиси, медицина фанлари доктори, профессор В. Б. Данилов. — Бу Тошкент бошига яна бир Чернобиль фожиасини солишга уринишдан бошқа нарса эмас!

Академик М. В. Муҳаммаджонов:

— Бўстонлиқни табиат яратган мўъжиза дейдиган бўлсак, у ерни яқин кунларда миллий Боғ деб эълон қилишни кутаётган бўлсак, унинг баданида биронта ҳам «жароҳатли» жой бўлмаслиги лозим.

ҲА, САБР КОСАСИ тўлай деб турган табиатимиз ҳаққи, келажак авлодлар олдидаги масъулият ҳаққи таниқли олимларимиз ҳушёрликка чорлаб айтаётган бу сўзлардан оқилона хулоса чиқармоқ керак!

ТАБИАТ ЗЎРАВОНЛИКНИ КЎТАРМАЙДИ!

МЕҲМОНДЎСТЛИК ГУНОҲМИ?

Боши иккинчи бетда

Бу ҳақиқатни тушунмаганлар шундай бир ажиб инсоний сифатни ғайирликка йўядилар. Меҳмондўстлик айбми? Афсуски, юқорида айтганимдек, қадоқ қўл, очиқ дил сахий пахтакор «меҳмондўстлик балосига» дучор бўлди. Унинг оқибати эса беҳад оғир бўлди: Умумиқтисод пасайди. Деҳқончилик камдаромад бўла бошлади. Катта рўзғорлар белбоғни қаттиқ тортиб боғлаб, кичикроқ қозон, ундан ҳам кичик қошиқ тутадиган бўлдилар. Камомадни тўлдириш учун ҳамиша қилиб келинганидек яна маданият ризқидан шилиб олинди. Беш йилликларга мўлжалланган маданий қурилишлар секин-аста планлардан тушиб қолди. «Эскисини ямаб киявер» тахлитида иш юритилди. Қишлоқларда мактаб-маориф, бадан тарбия, спорт ишлари нари суриб қўйилди, боғча-яслилар момолар усули — беланчакка кўчирилди. Ижтимоий муаммолар «Устинг бут, бошингда томинг бўлса бас» йўсинида ҳал қилинди. Бундай йўсинда халқ маданиятини, умумий савиясини кўтариб бўладими? Ғарбий давлатларнинг қишлоқ мактаблари аллақачонлардан бери компьютер билан дарс ўтадилар. Бизнинг қишлоқ мактаблари доққиюнусдан қолган оддий чўтга ҳам эга эмас. Қишлоқларда мактаб қурилиши давлат бюджети учун бегона, қурилиш индустрияси ундан нарида. Мактаб бинолари ҳашар йўли билан лойдан, пахсадан, хом ғиштдан қурилади. Бу соҳамиз ҳар жиҳатдан ўрта аср даражасида турибди...

Биз, шоир Жуманиёз Жабборов билан Фарғона қишлоқларига борганимизда ўз кўзимиз билан кўриб шундай азалий одатни ҳеч нарса — на қаҳатчилик, на камомадлик ва на нохушликлар йўқ қилолмаслигига ишониб қайтдик. Ҳеч ким ўз оғир аҳволидан нолигани йўқ, қаерга бормайлик, камбағалроқ бўлса-да, дастурхони ёзиғлиқ. Борига барака... Ҳар ким ўз ҳолича, сандиғида борича...

Афсуски, ўзбек меҳмондўстлигининг ижтимоий моҳияти тўғрисида бирорта умумлашма илмий-оммабоп асар йўқ. Ўзбек davraларининг, меҳмондўстлигининг ижтимоий моҳияти бебаҳодир. Одамни одамга дўст, биродар, ҳамфикр, ҳамроҳ қилишда, кишиларни бир-бирига қовуштириб, ҳамжиҳат қилишда, беғараз борди-келди, самимий мулоқотларнинг аҳамияти ҳам ниҳоятда буюк. Меҳр-оқибат мустаҳкамлигидан ким зарар кўрибди!

Негадир кейинги вақтларда, айниқса, шаҳар зиёлилари орасида, шу жумладан ёзувчиларимиз сафида бу бебаҳо удум, борди-келди, бир пиёла чой баҳона самимий, хонаки учрашувлар камайиб кетди. Устозларимиз бир чойнак чой атрофида не-не ижодий муаммоларни муҳокама қилмасдилар. Хориждаги адабий ҳамкасбларимиз ҳозир ҳам бир чашка қаҳва баҳона не-не масалаларни муҳокама, мунозара қилмайдилар дейсиз.

ҚАЙТА ҚУРИШНИНГ ҳозирги мураккаб даврида яқиндан мулоқот, самимий учрашув, юракдан дардлашув зарурати сезилиб турибди. Менинг дўстларим шу куннинг бу орзусини холис ва беғараз тушунадилар, деб ўйлайман. Меҳмондўстлик, албатта, исрофгарчилик эмас, — кўнгли кенглик, қўли очиқлик, сердастурхонликкина ҳам эмас, унинг маъноси улардан ҳам кенг, доираси катта! Инсонни эъзозлаш, меҳр-оқибат, бошқани ўзингдай, ҳатто ўзингдан юксак билиш, ҳар кимнинг ҳурматини жойига қўйиш ҳам меҳмондўстликка киради. Ниҳоят, меҳмондўстликнинг маданий-маънавий, мантиқий қирралари ҳам беҳисоб. Йиқилганни турғизиш, кулфат тушганга кўмаклашиш, кексаларга йўл бериш, жой бўшатиб бериш, ўзганинг юкини енгил қилиш каби инсоний бурчни адо этиш ҳам меҳмондўстлик рисоласида бор гап. Хуллас, меҳмондўстлик инсонни улуғлаш ва унинг қадр-қимматини эъзозлаш демакдир.

РУҲИМНИ ШОД ЭТГАЙ

Боши учинчи бетда

Шунинг учун, назаримда, воҳада Навоий фонди билан бирга Огаҳий фонди ҳам ташкил қилинса мақсадга мувофиқ бўлармиди. Шу асосда Огаҳий музейи ташкил этилса амалий ишга қадам қўйиларди. Чунки Навоий музейини ташкил қилишдан кўра шу воҳада яшаб ўтган ва ҳозир ниҳоятда зарур бўлган Огаҳий музейини ташкил қилиш осонроқ ва реалроқдир. Зеро, музей учун ҳозирги кунда бино ҳам тикланган.

Шу ўринда яна бир масала устида фикрлашишни истардим. Маълумки, адабиётда улуғ ижодкорларнинг ҳаёт йўлларини, уларнинг шажаралари, кейинги авлодлари тақдирини ўрганиш тажрибалари мавжуд. Бу улуғ ижодкорга ҳурмат ва унинг тақдирини ўрганиш учун қилинади. Айтайлик, биз рус олимлари, ижодкорларининг сайъи ҳаракатлари туфайли Пушкиннинг энагасидан тортиб фарзандларигача, ошпазидан отбоқаригача, ҳозир яшаётган неварасининг неварасигача биламиз. Уларни мамлакатимизга хотиралари билан ўртоқлашиш учун дунёнинг турли нуқталаридан таклиф этаяпмиз. Лекин ўзимизда-чи? Эътиборсизлигимиз туфайли, ақалли Пушкиндан кейин яшаган, бутун ҳаёти тарих варақларида қайд этилган Огаҳийнинг тақдирини яхши ўрганмаймиз. Огаҳий, унинг отаси Эрниёзбек, Эрниёзбекнинг биродарлари, замонасининг талантли шоирлари Шермуҳаммад Мунис, Муҳаммад Қиличбек (Рожиҳ), Муҳаммад Яъқуббек (Нозим)нинг шажараси давомчилари бўлган бугунги авлодларини билмаймиз. Ҳатотки, уларнинг бугунги ворисларининг авлоддан-авлодга ўтиб келган хотираларида ва сандиқларида улуғ боболарига мансуб арзигулик бисот бўлмаса. Ўйлайманки бор. Агар бу авлодлари излаб топилиб, бисотлари йиғилганда эди, Огаҳийнинг бўлажак музейи янада бойирди. Буларнинг ҳаммаси келгусида ижодий ташкилотлар, огаҳийшунослар, шоирнинг юртдошлари, олимлар амалга ошириладиган ишлардир.

Бироқ Огаҳий каби буюк шоирлар ижодини ва ҳаётини фақат ижодий ташкилотлар кучи билан ўрганиб, тарғиб қилиб бўлмайди. Бунинг учун жамоатчилик ва раҳбар ташкилотларнинг ҳам моддий, ҳам маънавий жиҳатдан фаол ёрдами керак. Масалан, Хева — халқимизнинг ўтмиш тарихи, маданиятини ўзида сақлаб қолган даргоҳлардан бири. Бу ерга ҳар йили мағрибу машриқдан минглаб сайёҳлар келади. Улар шаҳардаги масжидлар, мадрасалар, саройлар, минораларни кўриб ҳайратга тушадилар. Лекин мен уларнинг кўзларида бошқа бир ҳайратни — наҳотки, бу гўзал шаҳарни барпо этган, мадрасаларида таълим олган олиму фузалолар, шоиру шуаролар, қолаверса, бу ишларнинг бошида турган тадбиркор юрт эгалари бўлмаган бўлса, деган саволни ҳам кўрман. Ҳақиқатан, биз ажойиб осор-атиқаларимизни хоҳлаган сайёҳга кўз-кўз қиламизу, лекин улуғ ажлодларимизни хотирлатувчи бисотимизга эътибор бермаймиз. Хўш, шу маънода Хевада, Ичон қалъада адабиёт, санъат, маданият, муҳандис-меъморчилик музейларини ёки шундай музейларнинг бўлимларини очиш мумкин эмасми? Бу ерда Жавҳарий, Ал Хоразмий, Беруний, Нажмиддин Кубро, Паҳлавон Маҳмуд, Рабғузий, Хоразмий, Сайфи Саройи, Ҳайдар Хоразмий, Ҳофиз Хоразмий, Муҳаммад Солиҳ, Мажлисий, Нишотий, Мунис Хоразмий, Огаҳий, Комил Хоразмий, Феруз, Баёний, Табибий, Девоний, Рожий каби алломаю замонлар ҳақида ҳикоя қилувчи кўргазмалар ташкил этилса яхши бўлмасмиди? Мазкур кўргазмаларда ижодкорларнинг ноёб қўлёзмалари, уларнинг тадқиқотлари ўрин олиши керак. Масалан: Огаҳийнинг машҳур «Таъвиз ул-ошиқин» девонининг ҳозир мавжуд бўлган тўртта қўлёзмасининг иккитаси Ленинградда, иккитаси эса Тошкентда сақланади. Хевада эса бирорта ҳам қўлёзмаси йўқ. Энди тасаввур қилинг, бу ерга келган сайёҳ Ичон қалъани кўргач Огаҳийдек шоирнинг ижодий мероси ўз юртида қандай эъзозланаётгани билан танишмоқчи бўлса, хўш, уни Ленинградга йўллаймизми?.. Шунинг учун улуғ шоирларнинг асарлари ўз юртларида ташкил этиладиган уй-музейларида, кўргазмаларда асл нусхаси ёки фото ва ксеро нусхалари бўлиши керак. Ана шунда бу даргоҳлар илм ва тадқиқот марказларига айланади.

ШУ ЎРИНДА яна бир мулоҳаза: биз Огаҳийнинг тўйини унинг таваллудининг фақат йирик саналари асосида ўтказадиган ва уни кам эсга оладиган бўлиб қолдик. Ваҳоланки, унинг мероси ҳамма замонларга ҳамоҳанг бўлиб, турли соҳалар бўйича ҳамиша тадқиқ этишни, тантаналарини ҳар йили ўтказиб туришни тақозо этади. Зеро, шоирнинг ўзи ҳам «Таъвиз ул-ошиқин»нинг дебочасида келгуси авлодларга ҳурмат билан бундай ёзади:

Ҳар ким ўқуса, дуо била ёд эткай,
Руҳимни бу ёд этмак ила шод эткай.
То тангри анинг бу карами борасида,
Жойини икки жаҳонда обод эткай.

Камол МАТЁҚУБОВ

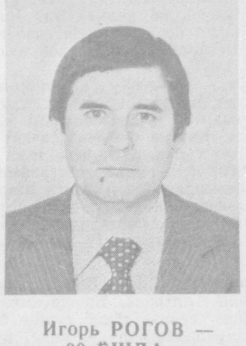

Игорь РОГОВ — 60 ЁШДА

Ҳурматли Игорь Федорович! Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси ҳайъати сиз, талантли адиб ва публицистни 60 ёшингиз билан қутлайди. Сиз катта ҳаётий ва ижодий тажрибага эга бўлган ижодкор сифатида ёш китобхонларга ўрнак бўлиб келмоқдасиз.

В. И. Ленин номидаги Тошкент Давлат университетини тугатганингиздан кейин сиз кўп йиллар «Ташкентская правда», «Комсомолец Узбекистана», «Правда Востока» газеталарида ишладингиз. «Ёш гвардия» нашриётида фаолият кўрсатдингиз. Кейинги ўн йиллар давомида «Звезда Востока» журналида наср бўлимини бошқариб келмоқдасиз. Кенг китобхонлар оммаси сизнинг «Ёзнинг охирги куни» ҳикоялар тўпламингизни, «Февраль — баҳор ойи», «Тоғ руҳлари водийси» сингари қиссаларингизни яхши биладилар. Булар республикамизда ва ундан ташқарида ҳам адабиётшунослар томонидан ижобий баҳоланган. Сиз китобларингизда ижодий тажрибалардан муваффақиятли фойдалангансиз, ҳаётимиздаги ҳар хил иллатларни аямай фош қиласиз. Ахлоқий ва маънавий муаммоларни кескин ўртага ташлайсиз. Шунинг учун дастлабки асарларингиз биланоқ адабиётимиздан мустаҳкам ўрин олдингиз.

Қимматли Игорь Федорович, 60 ёшлик муборак айёмингизда сизга сиҳат-саломатлик, баракали ижод ва муваффақиятлар тилаймиз.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ ҲАЙЪАТИ

Қутлаймиз!

Александр ФАЙНБЕРГ — 50 ЁШДА

Қимматли Александр Аркадьевич, сизнинг 60-йилларнинг ўрталарида «Велотрек», «Лавҳа», «Лаҳза» сингари дастлабки китобларингиз нашр қилинди ва ундаги асарлар ўзига хослиги билан шеърият мухлисларини қувонтирди. Кейинги йилларда чоп этилган «Қисқа тўлқинда», «Ёйма тўр» каби шеърий тўпламларингиз эса ижодингиз камолот пиллапояларида давом этаётганлигини кўрсатди.

Сизнинг ижодий қамровингиз катта — шоир, таржимон ва кино асарлар яратувчиси сифатида танилгансиз. «Ўзбекфильм» киностудиясида лента元ларга кўчган бадиий ва мультфильмларингизни томошабинлар яхши билишади.

Ижодингизнинг қайноқ дамларини бадиий таржима соҳасига бағишладингиз. Сиз ўзбек классик адабиёти намуналарини, жумладан Алишер Навоийнинг 10 томлик танланган асарларидаги шоирнинг кўплаб ғазалларини таржима қилдингиз. Замонавий адабиётимиз вакилларидан Э. Воҳидов, А. Орипов ва бошқаларнинг шеърларини рус тилига ўгирдингиз.

Сиз, айни пайтда, ижодкор ёшларни тарбиялаш ишига ҳам муносиб ҳисса қўшиб келмоқдасиз.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси ҳайъати сиз — талантли шоир ва таржимонни 50 ёшингиз билан қутлайди, сизга сиҳат-саломатлик, мустаҳкам соғлиқ ва ижодий муваффақиятлар тилайди.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ ҲАЙЪАТИ

ЁСИО НАРАСИМА ТОШКЕНТДА

Японийалик балерина Ёсио Нарасимани санъат мухлислари яхши билишади. У жаҳоннинг жуда кўп шаҳарларидаги энг йирик санъат кошоналарида ўз маҳоратини намойиш этган, минглаб балет мухлисларининг олқишига сазовор бўлган. Ёсио ҳозир Москвада ишлаяпти. У ўйнаган ҳеч бир роль кишини бефарқ қолдирмайди.

Ёсио Нарасима яқинда Тошкентга келди. Алишер Навоий номидаги академик Катта театрнинг «Жизель» ва «Дон Кихот» спектаклларидаги бош ролларни ижро этди. Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, «Жизель»даги бош партия балерина учун дебютдир. У ҳаётида биринчи марта спектаклдаги бош ролни ўзбек театрида ўйнади. Спектаклларда Ёсиога москвалик балет артисти Ильгис Галимуллин партнёрлик қилди.

— Театрларимиз ўртасидаги ҳамкорлик ва алоқалар кенгайиб бораётганидан хурсандман, — дейди Ёсио Нарасима. — Мен Алишер Навоий номидаги театр саҳнасида ўзимни жуда эркин ҳис этдим. Артистлар билан тез тил топиша олдик. Менга кўпгина артистларнинг, айниқса Ойша Раҳимова, Бахтиёр Салаевнинг ижролари ёқди. Бундан буён ҳам ҳамкорлигимиз давом этади, деб ўйлайман.

СУРАТДА: Ёсио Нарасима «Дон Кихот» спектаклидаги бош ролда.

А. РИСҚИЕВ (ЎзТАГ) суратга олган

ТОМДИДА ОҚИНЛАР АЙТИШУВИ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг топшириғи билан Бухоро вилояти, Томди районига Ўзбекистонда яшаб, қозоқ тилида ижод қилаётган СССР Ёзувчилар уюшмаси аъзоларидан бири — шоир Совет Жомонқораевнинг 60 йиллик тўйи тантанасида қатнашиш учун кетяпмиз. Ҳамроҳларим, яқиндагина уюшмамиз қошида тузилган Қозоқ адабиёти кенгашининг аъзоси — шоир Маҳкамбой Умаров ва Қозоқ маданияти марказининг ходими Аширмат Мусаев қайта қуриш сиёсатининг шарофати билан елкаларига қуёш тегиб қолгани, лекин ҳали ҳам кўплаб ҳал қилиниши керак бўлган муаммолар ҳақида бири олиб, бири қўйиб баҳслашиб кетишмоқда. Э-ҳа, нималар ҳақида фикр айтилмади дейсиз. Жумҳурият миқёсида қозоқ тилида чиқадиган газета очиш кераклигими, оқинларнинг конкурсини ўтказишдаги муаммолармми, қозоқ тилидаги дарсликлар етишмовчилигими, радиоэшиттиришлар ва ойнаи жаҳон кўрсатувларининг савиясими, бари-бари ҳақида баҳслашилди.

Тайёрага ўтиргач, мени авваладан қийнаб юрган ўй-хаёллар яна исканжага олди. Ҳа, бу ўринда масалани бирданига икки томонлама кўтариш керак, яъни Ўзбекистонда қозоқ тили, адабиёти ва маданияти эркин ривожланиши учун шарт-шароитлар яратиб берилишини талаб қилиш билан бирга, Қозоғистондаги ўзбекларнинг маънавий эҳтиёжларини қондириш ҳақида ҳам қайғуришимиз зарур. Масалан, Ўзбекистонда ҳар ҳолда «йўқдан кўра бор» деганларидек, Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика институтида қозоқ филологияси факультети мавжуд. «Замандас» телекўрсатуви, «Малши» радиожурнали иш юритяпти. Қозоғистонда эса, Туркистон педагогика билим юртида битта группадан ташқари бирорта олий ўқув ёки ўрта махсус ўқув юртида ўзбек тилида ўқитадиган факультет тугул группа ҳам йўқ. Чимкент вилояти ўзбек халқ театри ва ўзбек тилида чиқадиган вилоят газетаси 1951 йили тугатилгач, ҳалигача қайта тикланмади. Қозоғистон телевидениесида бирорта кўрсатув, радиосида бирорта эшиттириш ўзбек тилида олиб борилмайди. Булар шахсга сиғиниш ва турғунлик йилларида номигагина байналмилал, амалда эса қон-қардош миллатларни, бир-биридан ажратиб, бир-бирига гиж-гижлаб келган сиёсатнинг бугунга қадар ҳукм суриб келаётган оқоваси дейиш мумкин.

Ҳақиқий халқлар дўстлиги амалда равнақ топиши учун нима қилиш керак? Бугун мана шу йўлда илк қадамлар қўйилмоқда, лекин юқорида айтилган муаммолар шунча йиллардан буён ҳал қилинмаётган экан, бу шунчалик қийинми, деган савол туғилади. Бизнингча, унчалик қийинмас, иккала жумҳурият раҳбарлари битта мунозарада ҳал қилиши мумкин бўлган масалалардир.

Шундай ўй-хаёллар билан Зарафшон қўналғасига қандай етганимизни ҳам билмай қолдик. Зарафшондан Томди райони марказигача 120 чақиримдан ортиқ йўл, бизни кутиб олиши керак бўлган кишилар кўринмасди (Кейин билсак, икки кун аввал жўнатилган телеграмма етиб бормабди). Елиб-югуриб бир енгил машина топдик. Атроф ястанган кенг дала, ҳар жой, ҳар жойда жинғил ва қуриб қолган кеврак буталарни ҳисобга олмаганда дарахт зотини узоқ-узоқларга тикилиб ҳам излаб топмайсиз. Узоқларда фақат қўнғир-сарғиш тоғлар қад ростлаб турибди. Бу тоғлар бағридан кўп миқдорда олтин қазиб олинади дейишади, лекин маҳаллий халқ бир мисқолини ҳам кўрмаган, қаёққа гумдон бўлади, буни худо билади...

Гап билан бўлиб Томдига кириб борганимизни ҳам билмай қолдик. Томди — чорвадор эл, асосан қўй ва туя боқишади. Дунёга машҳур қоракўл терилар шу ернинг маҳсули, тилласи жажжи қўзичоқларнинг терисида жилва қилади. Ери кенг, халқининг ҳам бағри ери каби кенг. Совет оғанинг кенг дастурхони атрофида ўтириб, оқинлар Аширмат Мусаев ва Маҳкамбой Умаровнинг айтишувини тинглаяпмиз. Дўмбиранинг гоҳ секин, гоҳ сокин от йўрғалагандай равон, гоҳ чопгандай авжига чиққан оҳанглари одамни сел қилади. Айтишув — қозоқ халқи энг севган санъат тури. Ҳозиржавоблик, мантиқ, оҳангдорлик ва бадиийлик асосий мезон бўлган бу санъатда талаб битта, бу ҳам бўлса айтишувчи оқинлар бири иккинчисини мот қилиши керак.

Яқин ўтмишда ҳам миллий урф-одатларга амал қилиш салкам миллатчилик деб қаралиши ва таъқиб қилиниши натижасида айтишув санъати оқсаётгани Томдида ҳам билинди. Шунинг учун Совет оғанинг қўни-қўшнилари, қариндош-уруғлари учун бу кеча ҳақиқий байрам бўлди. Тун ярмигача гоҳ айтиш, гоҳ терма, гоҳ ўлан, гоҳ достонлардан парчалар куйланди. Томди маданият уйининг директори Жолғас Жусупов шу ерда ўтган машҳур Болқибозор жировининг достонларини маҳорат билан ижро этганида, гўё тарих кўз олдимизда жонлангандай бўлди.

Эртаси куни район партия комитетининг котиби К. Мамедов, бўлим мудири С. Ескенбетов, маориф бўлими мудири Т. Саденов ва Гагарин номидаги мактаб-интернат директори А. Досибоев ташаббуси билан мазкур мактаб-интернатда, Чўқон Валихонов, Энгельс номидаги ўрта мактабларда шоир Совет Жомонқораевнинг 60 йиллик юбилейига бағишлаб учрашувлар ўтказилди.

Шу куни кечқурун Томди маданият уйида Совет Жомонқораевнинг 60 йиллик юбилейи тантанаси бўлиб ўтди. Район партия комитети номидан К. Мамедов шоирни табриклади. Бизлар Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси номидан Совет оғага табрикнома ва Фахрий ёрлиқ топширдик.

Шоирни «Социалистик шорвашилиқ» газетаси муҳаррири Қ. Шотбасов, шоир М. Умаров, Қозоқ маданияти марказининг ходими А. Мусаев, Энгельс номидаги мактабнинг адабиёт ўқитувчиси Н. Қуйтбоев қутлади.

Давраларга оқинлар жон киритишди. Шу тарзда адабиёт, оғзаки ижод байрами бир жойдан иккинчи жойга кўчиб, бири иккинчисига уланиб кетди.

Баҳром ҒОЙИБ

ЭСКИ ЎЗБЕК ЁЗУВИДАН 22 САБОҚ

Эски ўзбек ёзувини ўрганишга қизиқувчилар учун дарслик қўлланма, методик адабиётлар яратилмоқда. Яқинда шарқшунос, араб тили мутахассиси Дилшод Алиев томонидан араб алифбоси асосида эски ўзбек ёзувини ўрганувчиларга мўлжаллаб яратилган қўлланма тариқасидаги «22 сабоқ» китоби нашр этилди.

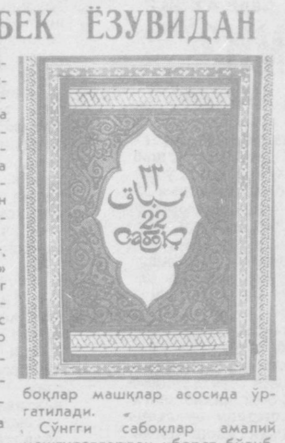

Рисола уч қисмдан иборат. Унинг дастлабки — «алифбо» қисмида ҳар бир ҳарфнинг ёзилиши қоидалари, эски ўзбек ёзуви ва унинг ўзига хос хусусиятлари тўғрисида фикр юритилади, араб ёзуви турларидан намуналар келтирилади, араб ва форс изофаларига, абжад ва йил ҳисобларига алоҳида ўрин берилади. Сабоқлар машқлар асосида ўргатилади.

Сўнгги сабоқлар амалий машғулотлардан иборат бўлиб, унда турли манбалардан — Шарқ классик адабиёти намуналаридан олинган парчалар матни келтирилади. Учинчи қисм, гарчи «Араб сўзлари луғати» деб аталган бўлса-да, ундан назарда тутилган асосий мақсад арабча сўзларни қандай ёзиш лозимлиги тўғрисида ўқувчиларда малака ҳосил қилишдир.

«Ёш гвардия» нашриёти коллективи ва Ҳамза номидаги Фарғона область ижодкор ёшлар маркази ҳамкорлигида чоп этилган ушбу китоб халқимиз тарихини, тилини, маданиятини, урф-одатларини чуқур ўрганиш ва бу буюк хазинани элимизнинг маънавий мулкига айлантиришда катта аҳамият касб этади.

М. ХАЛИЛОВ

МАХТУМҚУЛИГА ЁДГОРЛИК

Туркман ва қорақалпоқ халқларининг адабий алоқалари қадимдан мустаҳкам. Бердақни туркманлар, Махтумқулини қорақалпоқлар ўз шоирларидек севиб ўқишади. Яқинда шу дўстликни ифодаловчи яна бир тадбир ўтказилди. Қорақалпоғистон АССР, Беруний районининг Махтумқули номидаги колхозида туркман халқининг классик шоирига ёдгорлик ўрнатилди. Ёдгорлик колхоздаги 53-ўрта мактаб биноси олдида қад ростлади. Шу муносабат билан мактабда катта тантана бўлиб ўтди. Икки халқ дўстлигининг байрамига айланган бу тантанада район партия, совет ва комсомол ташкилотларининг раҳбарлари, жамоатчилик вакиллари иштирок этди. Мактаб ўқувчилари Махтумқули шеърларидан намуналар ўқиб берди. Республикада хизмат кўрсатган артист Олмахон Ҳайитова Махтумқули ғазаллари билан айтиладиган қўшиқлардан ижро этди.

Н. МУҲАММАДЖОНОВ суратга олган

ЎзАС АХБОРОТИ

Тошкент областида Чимкент области маданият кунлари давом этмоқда. «СССР — ягона уйимиз» туркумидан ўтказилаётган бу тантаналарда Чимкент область, Ленин районининг «Томоша», Лангар районининг «Султонробот» ўзбек ансамбли, Сайрам районининг «Ғунча» ўзбек ашула ва рақс ансамбли, Олғабос районининг «Шодлик» қозоқ ашула ва рақс ансамбли, Сарағоч район маданият уйи қошидаги вокал чолғу ансамбли, Туркистон районининг «Туркистон томошаси» коллективлари иштирок этмоқдалар. Тошкент областининг меҳнаткашлари, ёшлари қўшни республика санъати намояндаларининг чиқишларини самимий кутиб олдилар. Бу маданият кунлари 18 декабргача давом этади.

●

Навоий шаҳридаги «Фарҳод» маданият саройининг боғида қозоқ ва қорақалпоқ миллати вакилларининг анъанавий байрами бўлиб ўтди. Шаҳарда бундан илгари руслар, татарлар ўз байрамларини нишонлашди.

Дўстлик байрамига бағишланган йиғилишни Навоий шаҳар партия комитетининг биринчи котиби Александр Гознастаев очди. Сўнгра Конимех район партия комитетининг биринчи котиби Жалолиддин Нуруллаев Навоий шаҳри ва чорвадор Конимех райони меҳнаткашларининг ўзаро дўстлиги тўғрисида сўзлади.

Боғда бўй тиклаган қозоқ ва қорақалпоқ халқининг миллий ўтови шаҳар кўркига кўрк қўшди. Саҳро кемаси бўлган туялар билан шаҳар кўчаларида сайр ташкил этилди. Шунингдек, қозоқ ва қорақалпоқ халқининг анъанавий удумлари намойиш этилди. Хуштаъм таомлардан хўрандалар хушнуд бўлишди.

Миллий байрамда Конимех район маданият уйининг «Жас тулек», «Октябрь 40 йиллиги», «Конимех», «Коммунизм» совхозларининг бадиий ҳаваскорлик тўгараклари ҳамда Навоий медицина билим юрти дуторчи қизлар ансамбллари ижросида катта концерт намойиш этилди.

Ёрқул УМАРОВ

●

«Фарҳод» маданият саройининг катта зали ёш театр ихлосмандлари билан тўлди.

Театрлаштирилган томошани олиб борган 5-мактабнинг 11-синф ўқувчилари Комила Қаршиева ва Баҳтиёр Олимов ўқиган шеърлар томошабинларга манзур бўлди. Томоша мавзуининг долзарблиги, тарбиявий-ахлоқий аҳамияти билан кўпчиликда катта қизиқиш уйғотди. Ролларни ижро этган Худойназар Аҳадов ва Эркиной Бобоёрованинг чиқишлари табиийлиги, самимийлиги билан ажралиб турди. Шунингдек, Т. Каримова, Ҳ. Маликов, Б. Асадов, М. Элмуродова, С. Азимованинг санъати кўпчиликнинг таҳсинига сазовор бўлди. Кечада кулги, ҳазил-мутойибага ҳам кенг ўрин берилди. 5-мактаб ҳузурида ташкил этилган «Шалола» болалар этнографик ансамбли ўз программасини намойиш қилди.

Раъно ҲАКИМОВА

●

Хоразм вилояти, Янгибозор районидаги Боғолон қишлоғида Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофотининг лауреати, «Ёшлик» журналининг редактори, шоир Омон Матжоннинг ўз мухлислари билан учрашуви бўлиб ўтди. «Хоразм ҳақиқати» газетасининг муҳаррири Эркин Самандаров шоир ҳаёти ва ижоди, Ҳамза мукофотига сазовор бўлган «Гаплашадиган вақтлар» асари тўғрисида, Ўзбекистон ССР Фанлар академияси Тил ва адабиёт институтининг директори Б. Назаров, вилоят «Билим» жамияти раисининг ўринбосари Г. Худоёров, шоир Я. Худойберганов, филология фанлари номзодлари С. Мелиев, А. Жабборов, Хоразм педагогика институти Тил ва адабиёт кафедрасининг мудири, филология фанлари доктори Ҳ. Абдуллаев сўз юритдилар.

Омон Матжон шеърият мухлисларига келгусидаги режалари тўғрисида гапириб берди ва янги шеърларидан ўқиди. Учрашув қишлоқ санъаткорларининг шоир шеърлари билан айтиладиган қўшиқлари билан якунланди.

Д. ОРТИҚОВА

МАРКАЗИЙ НАШРЛАРДА

«ИЗВЕСТИЯ»

Газетанинг шу йилги 12 декабрь сонида СССР халқ депутати, ёзувчи Тўлапберган Қайипбергановнинг «Хатоларни тузатиш ҳеч қачон кеч эмас ёки миллатлараро можароларни бартараф этишнинг бир йўли хусусида» сарлавҳали мақоласи босилган. Мақолада муаллиф жумладан шундай деб ёзади: «Ҳар бир халқнинг ўз давлатчилигига, сиёсий ва территориал мустақиллигига эга бўлиш ҳуқуқи бор. (Қавс ичида айтмоқчиман: Бирлашган Миллатлар Ташкилотида ўз вакиллигига эга бўлишгача ҳаққи бор.) Ҳамонки шунга эришилмас экан, халқларнинг бир-бирига чинакам ўзаро ҳурмати бўлмайди, негаки, тенг бўлмаган шериклар ўртасида бундай муносабатларнинг юзага келиши мумкин эмас».

«ОГОНЁК»

Журналнинг 49-сонида шоир Муҳаммад Солиҳнинг «Ташбеҳсиз шеърлар» умумий сарлавҳаси остида бир туркум шеърлари босилган: «Афсун», «Кун тартиби», «Маҳалла», «Ташбеҳсиз шеър», «Уйга вазифа».

Туркум аввалида шоирга шундай қисқача таъриф ҳам берилган: «Муҳаммад Солиҳ — бугунги кунда Ўзбекистонда куч тўплаётган янги тўлқин деб аталмиш авлоднинг энг ёрқин вакилларидан биридир».

Шеърларни Алексей Паршчиков таржима қилган.

«СОВЕТСКАЯ КУЛЬТУРА»

Ҳафталикнинг 12 декабрь сонида «Баҳс-мунозара» рубрикаси остида ёзувчи Тўлапберган Қайипбергановнинг «Обрў ҳуқуқи» мақоласи чоп этилган.

СИДДИҚИЙ-АЖЗИЙ АНЖУМАНИ

Республика пойтахтидаги Тошкент давлат университетининг маданият саройида XX аср ўзбек адабиётининг атоқли вакилларидан бири Саидаҳмад Сиддиқий-Ажзий таваллудининг 125 йиллигига бағишланган илмий анжуман ўтказилди. Илмий анжуманни Ўзбекистон ССР ёзувчилар уюшмасининг котиби Тоҳир Малик кириш сўзи билан очди. Йиғилишда профессор Бегали Қосимов «Сиддиқий-Ажзий — 1905—1917 йиллар ўзбек адабиётининг истеъдодли вакили», ЎзФА мухбир аъзоси Ирисқтой Қўчқортоев «Сиддиқий-Ажзий ва XX аср боши ўзбек адабий тили», филология фанлари кандидатлари — Ҳасанхўжа Муҳаммадхўжаев, Улуғбек Долимов, Сунатулла Аҳмедов «Ажзий шеърияти», «Сиддиқий — янги ўзбек мактаби асосчиларидан бири сифатида» мавзуларида маърузалар қилдилар.

Анжуманда шоир Азим Суюн ҳам қатнашиб шеърларидан ўқиди. Хушовоз хонандалар — Ҳасан Ражабий, Гулжаҳон Отақулова, Абдулҳай Каримов классик қўшиқлардан куйладилар.

БИЛДИРИШ

Шу йил 22 декабрь соат 17да Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида «Янги шеър оқшоми» мушоираси ўтказилади.

Мушоира мавзуи чекланмаган.

Даврани Ўзбекистон ССР халқ шоири Эркин Воҳидов олиб боради.

Мушоирага барча шоир ва ёзувчилар, олимлар ва шеърият ихлосмандлари таклиф этилади.

ЎЗБЕКИСТОН ССР ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар уюшмаси ҳайъати, СССР Адабиёт фондининг Ўзбекистон бўлими, СССР Ёзувчилар уюшмасининг аъзоси Йўлдош Сулаймонга укаси **Имомали СУЛАЙМОНОВ** вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қиладилар.

Саид АНВАР

БОШЛИҒИМИЗ...

Ҳе-ҳе! Куласан-а? Қўлимизга гулдаста сиғирга тўқим ургандай хўп ярашибдими? Э, менга қолса шу ҳолатга тушармидим. Қарғадан тарқаганнинг иши-да! «Одамларга ўхшаб сал илашимли бўлсангиз-чи? Ҳозир замон узатганларники. Йўлини қилиб бошлиғингизга у-бу нарса совға қилсангиз, лойга ботиб юрмасдингиз», деявериб безор қилиб юборди. Бугун бошлиғимизнинг туғилган куни экан, йўғе, хотиним айтди. Суриштириб билган-да. Қутлаб келасиз деб, оёғини тираб туриб олди. Шунга. . . Нима дединг? «Бошлиқларинг порахўр? Ҳатто ишчиларнинг ойлигидан ҳам беш-ўн сўмдан йиғиб оларкан?» Бизни бошлиқми? Ука, тил суяксиз деб валдирайверма! Бизни бошлиқ ичкиликбозликка қарши кескин курашчи. Мана, маош билан чўнтакларни обод қилгач, албатта, беш-беш қилиб ошга уннардик, тўрт-бешта «мўйсафид»ни қулатардик. Бунга чек қўйдилар. Яъни маош олган кунимиз йўталадилар. Дарҳол беш-бешдан тўплаб берамиз. Ичмаймиз, ичгандай бўлиб уйга қайтамиз.

«Бошлиқларингнинг ахлоқи ҳам ёмон! Ходимларнинг хотинларига ҳам. . ?» Уял-э! Одамлар ҳам оёғи билан эмас, тили билан юрадиган бўлиб кетишибди-да! Билсанг бошлиғимиз хотинларимизнинг суянган тоғи, ғамхўр отахони! Мана, айт, қайси бошлиқ ходимларининг хотинларини соғлиғи ҳақида ҳам кечаси-ю кундузи қайғуради? Бизни бошлиқ! Масалан, курорт ёки санаторийга кетаётган бўлсалар дарҳол хотинларимизни эслайдилар: «Эркавой, хотинимнинг боди бор деб юрардинг тузукми? Сени хотининг-чи, Ҳусанбой? Ялтага кетаётгандим, сувини бодга даво дейишади», — дея битта путёвкани бизнинг хотинга илинишади. Буниям ҳисобга қўшма, майли. Ўтган ойда илғор ишчиларга бошқармадан туристик путёвка ажратган экан. «Сенлар хотинларингнинг қадрига етмайсанлар!» — деб илғор ишчиларнинг хотинларини саёҳатга олиб бориб келдилар!

Ие, ие, бизни бошлиқ боқи-беғамми? Туф де, туф де! Тўғри кўринишдан бироз беғамдек. Қурилишларни айланиб юрганларида ҳам шундай кўринадилар. «Ҳа, йигитлар, ётибсизлармиׂ?» — деб қўядилар. «Ҳа, ётибмиз, хўжайин, раҳбарлигингизда!» — деймиз. «Майли, ётаверинглар», — дейди. Аммо бир жаҳллари чиқса! . . Айниқса берган ваъдалари вақтида бажарилмаса, ана унда кўринг бошлиғимизни! Шамол, шамол нима экан довулга айланиб кетадилар.

Мана бир мисол: Қачонлардир «Бинони байрамга фойдаланишга топширамиз!» деб ваъдани қуюқ қилган эканлар, эсларидан чиқиб кетибди. Биров телефон қилганми ё юқоридан эслатишганми тунов куни ваъдалари эсларига тушиб қолибди-да. Кўраверасиз энди бошлиғимизни, мисоли қутирган бўронга айланиб кетдилар! «Бўлларинг, бўл! Нима йўқ? Эшик? Э, ана дераза турибди, қўйиб юборавер! Плиталар етиб келмадими? Қараб ўтирмасдан тахтадан бос! Э, цемент деб кунни кеч қиласанми, лой қилиб шуваб юборавер!»

Айтилган сўз — отилган ўқ! Уч йилдан буён битмай ётган бино уч кунда битди. Ҳатто қизил алвонларга турли шиорлар битиб осиб ҳам қўйдик. Қурган биномиз савлат тўкиб, томи ялтираб турарди! Э, нега томи ялтирамасин!? Ахир биз пол қоқаётганимизда линолим етиб келмади. Кейин томга аталган тунукаларни қоқиб ташладик. Линолимлар томни ёпаётганимизда етиб келди. Бинони битказиб, уйга қайтдик. Эрталаб келиб қарасак, йўқ!

Мунча ҳовлиқдинг. Яна: «Бошлиқларингми?» — деганинг ортиқча. Бошлиғимиз ер тепиниб турибди, савлат тўкиб турган бино йўқ. Кечқурун кучли шамол келганди, қулатиб кетибди. Қабул комиссияси ҳайрон. . . Аммо бошлиғимиз уларга гапни бопладилар: «Мен бу байрамга эмас, у байрамга фойдаланишга топширамиз, деб ваъда бергандим. Ҳозирча ҳеч қандай иш қилинмаганини кўриб қўйинглар. Ўшанда келсаларинг бу ерда савлатли бино барпо бўлади», — дедилар. Ана шунақа гапга чечан бизни бошлиқ!

«Демак, бошлиқларинг ёлғончи экан-да?» Э, кимда камчилик йўқ. Шунча фазилатга эга бўлгач, битта камчилиги бўлмасинми?! Қоч-э, мени валдиратиб йўлдан қўйдинг!

Равшан ФАЙЗ

ИЛОН ЙИЛИ

Кейинги пайтлари ечимини кутаётган муаммолар тўғрисида шеър ёзиш тоза урф бўлди. Даврнинг долзарб мавзуларига роса ишлов беришаётган шоир дўстларим даврнинг ўзи — сал бўлмаса ўтиб бўлаёзган илон йили ёки айтайлик, илон ҳақида лом-мим демаяптилар. Шунинг учун ҳазилимни ҳам ҳазил деб биладиган қуйидаги шоирларни безовта қилолмадим — ўзим ёздим. Менимча улар илон ҳақида мана бундай ёзардилар.

Муҳаммад ЮСУФ:

Заҳар топ, деб урманг дўқ,
Марҳаматда илон йўқ.
Шундан икки кўзим лўқ —
Ҳиндистонга қачон бораман?

Сирожиддин САИЙД:

Тушларимга кирар бир илон...
Ҳайдаманг, деб зорланмайин минг,
Ижарачи ўқталар ҳода.
Қиш. Тушимга кирган илоннинг
Пўстлоқлари учар ҳавода...

Чори АВАЗ:

Чиқди мор кўзимга етмасидан нам.
Хайрият, ер ости келди унга тор.
Чиқди у гарчандки сариқ бўлса ҳам,
Сенга саволим бор, тинглагин, эй мор!
Сен-ку, чиқдинг ернинг тоши, гилидан,
Лек Шоир акага етмас хитобим —
Эй илон, айтақол, илон йилидан
Қолмай чиқадими менинг китобим?

Зулфия МУМИНОВА:

Бу илоннинг бағри тош экан —
Кўринганни чақиб юради.
Ўзи ҳали анча ёш экан —
Кўзойнаклар тақиб юради.
Бу илоннинг боши қўш экан,
Айтиб турар қолдирган изи.
Суяги йўқ, лаққа гўшт экан
Дейди Мўмин чўпоннинг қизи.

Эшқобил ШУКУР:

Изғирин изғиб, дайдиб
Ўтадир сўл-соғимдан,
Билмай қолдим мен қайтиб
Айрилдим пўстлоғимдан,
Во-ой, илон-а, шўр илон,
Ви-иш! Ви-иш-ш!!!
Шамширдай ўткир елдан
Сирқирайди жону тан.
Қишлоқдан кийиб келган
Пўстлоғим бўлмас кафан.
Во-ой, илон-а, шўр илон,
Ви-иш! Ви-иш-ш!!!

Абдували ҚУТБИДДИН:

Лоқайдлар лашкари тузилганида,
Андиша девори бузилганида,
Ингичка тортилиб узилганида,
Жоним ҳалқумимда — чўзилганида
Илоннинг ёғини ялатинг менга!

ОЛЛОЁР

Мени мор қувлади, ёмон қувлади,
Тоғоякдан Тошкент томон қувлади.
Югурдим. Кўрганлар қилишди нола:
«Янаям қаттиқроқ югур, эй бола...»
У мени шеърият томон қувлади,
Қувлади тўхтамай, қувлади ёмон.
Қулоғим остида шамол увлади:
«Агар қўлга тушсанг қолмайсан омон...».
Кўзимни чирт юмиб югурдим ҳар ён
Ва Тошкентга келиб қолдим соғ-омон.
Юракни қўлимга берганча юлиб
Илон қайтиб кетди Тоғояк томон.

Азиз САИД:

Мен кечикиб келдим, илоннинг
Заҳари олинган, пўстлоғи бўм-бўш.
Пусиб қараб турар қароқчи минг-минг,
Менга нима қолди, нима дейин, хўш?

Шаҳримизда янги кооператив ошхона ишга тушди. Ошхонада тайёрланган таомларнинг кўпроқ нархи хўрандалар эътиборига тушмоқда. Ошхона коллективи музлатилган гўштдан ҳамда магазиндан сотиб олинган сабзавотлардан бемалол фойдаланиш ташаббуси билан чиқди.

Бу ташаббусни кўпгина кооператив ошхоналар қўллаб-қувватламоқда.

Имзосиз хати исботланмаган Ғирт Ёлғончиев аламидан бурнини тишлаб олди. Бу тарихда юз берган илк воқеадир.

Маҳсулдор ёзувчиларимиздан Тез Тугатаров ўзининг навбатдаги «Шудгор» романини ёзиб тугатди. Бу асар яқингинада босмадан чиққан «Ҳосил» романининг тадрижий давомидир.

Сотувчи Ямламай Ютаров тўсатдан вафот этди. Медицина хулосасидан шу нарса маълум бўлдики, ревизор келишидан воқиф бўлган Ютаров қўрқинчли туш кўрган, оқибатда юраги ёрилиб ўлган.

Туроб НИЁЗ

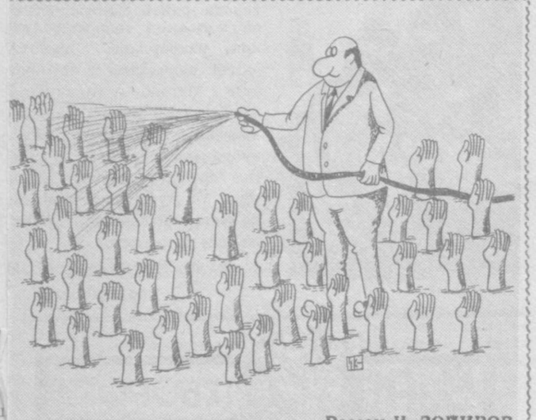

Рассом Н. ЗОИРОВ

ЖАҲОН КУЛАДИ

— Катрин, ҳар тонг туриб биринчи сизни ўйлайман.

— Ўртоғингиз ҳам менга шундай деганди.

— Бўлиши мумкин. Аммо мен ундан бир соат олдин тураман.

Машҳур кино юлдузи ва машҳур ёзувчи учрашиб қолишди. Иккови ҳам бир-бирини кўролмас эди.

Кино юлдузи биринчи бўлиб гап бошлади:

— Сўнгги ҳикоянгиз жуда ажойиб. Айтолмайсизми, уни ким ёзган?

— Ҳикоям сизга ёққанидан бошим осмонга етди, — деди ёзувчи. — Аммо бир нарсани билмоқчи эдим. Сизга уни ким ўқиб берди.

— Китоб олмоқчи эдим.
— Енгилроғиданми?
— Шарт эмас. Машинада келганман.

— Жон қамалган эмиш. Шу тўғрими?
— Ҳа.
— Вой ёлғончи-ей. У менга икки йилга акамнинг олдига кетаяпман, деб хат ёзганди.

— У алдамаган. Акаси ундан сал олдинроқ қамалган.

Саёҳатчидан сўрашди:

— Наҳотки, ўртоғингизни одамхўрлардан қутқариб қолишнинг иложи бўлмади?

— Афсуски, шундай. Биз ёрдамга етиб борганимизда, у менюдан ўчириб ташланган экан.

— Сиз билмайсизми, бу бадбашара ким?

— Менинг хотиним.

— О, кечирасиз. Мен аҳмоқлик қилибман.

— Йўқ, қўяверинг. Мен аҳмоқлик қилганман.

Икки киши поездда гаплашиб қолишди:

— Менинг бешта қизим бор, — деди бири.

— Аҳволингизни тушуниб турибман, — деди иккинчиси. — Бешта жонни боқиш осон эмас.

— Беш эмас, ўнта.
— Қанақасига ўнта?
— Қизларимнинг ҳаммаси турмушга чиққан.

Б. УММАТОВ таржимаси

Рассом Н. БЕРДИЕВ

МАДАД КУТАЁТГАН ҚАЛБЛАР

ИЛК БОР ФАРЗАНД кутаётган келинчакни кузатганмисиз? У қаерга бормасин ўзини четроққа олади. Нигоҳлардан тортинади. Гоҳ тиқилинч транспортда, гоҳ узундан-узун навбатларда унинг бир четда ийманиб турганини кўрмай қоламиз. Унинг жисми-жонида кечаётган ўзгаришлардан бехабармиз. Унинг қўллари, оёқлари оғрияпти, нафас олиши оғир, кўнгли алланечук, толиқаяпти. Одамлар эса транспортга тезроқ чиқса, тезроқ етса. Фақат тезроқ, ҳамма нарсага тезроқ эришса.

Ниҳоят навбат тугай деб қолганда кимдир уни ҳам кўриб қолади. У йўқ, дейди, аммо, ҳозиргина ёнида буриқситиб чекилган сигарет ҳидидан беҳол йиқилиб қолишдан қўрқиб, секин пештахтага яқинлашади. Аслида у ҳамма ерда биринчилар қаторида тезроқ илтифот кўриши керак. Чунки, унинг асаблари ипакдан ҳам нозиклашиб кетган пайт. Хаёллари ҳам, туйғулари ҳам илгаригидек эмас. Қандайдир қўрқув босади гоҳо. Ҳамма тўйиб ухлаётган пайтида у ҳар ёнга ағдарилиб хаёлларга ботади. Гоҳ маҳзун бўлиб қолади. Гоҳ севинчдан энтикади. Кун санайди. Санайверади, санайверади, толиқиб кетади. Тонг отай деганда озроқ кўзи илинади.

Сиз унинг уйқусизликдан қизариб кетган, киртайиб қолган кўзларини кўрганмисиз? У бу пайтда қанчалик шаддод, қанчалик қақажон бўлмасин ёрдамга, илиқ бир сўзга, нигоҳга муҳтож бўлади.

Сиз уни шундай пайтда муҳтож кўнглини бирор марта ёрдуга тўлдира олдингизми? Гоҳо бирдан йиғлаб қолганда қаршисига бир дам ўтириб қўлларини силаб қўёлдингизми?

Эҳ, сиз, кучи танасига, қуввати билакларига сиғмаётган эркаклар. Уни этак-этак оғир пахтани кўтаришдан, заҳар-заққум ислардан, нолишлардан, камситишлардан асрай олаяпсизми?

ТУҒУРУҚХОНА. Кўз ёриши оғир бўлган ёки ҳомила унча ривожланмаган, тушиб қолиш хавотири бўлган аёллар, яъни даволанаётган аёллар палатаси. Олти келинчак. Бешта ўзбек, битта рус.

Кириб танишаман. Ҳаммаси эсон-омон кўзи ёришини истайди. Нечанчи болангиз? Сўрайман юзларидаги доғи қорайиб кетган жувондан.

— Насиб этса биринчиси бўлади. Аслида бу учинчи ҳомилам. У: «Иккитасини операция қилиб ҳам сақлаб қолишолмади, — дейди.— Яна операцияга тайёрлашяпти. Жуда қўрқяпман. Юрак қолмади менда. Хўжайиним «Ҳамма туғуруқхонадан бола кўтариб чиқса, сен қуруқ чиқасан, яна қуруқ чиқсанг қўйворамай, деган. Менда нима гуноҳ. Мен атайлаб ташлаб кетаётганим йўқ-ку».

Йиғлай бошлайди келинчак...

— Қўйинг, йиғламанг, сизга йиғлаш сира мумкин эмас.

Иккинчи аёл билан суҳбатлашаман.

— Ёшим йигирма олтида. Олтита болам бор. Бу еттинчиси. Қоним кам экан. Бошим айланиб йиқилиб кетдим. Шундан хавотирланиб ётқизишди. Турмуш ўртоғим фермада парранда боқади. Мен ҳеч жойда ишламайман. Балки шунинг учун ёмон кўрар. Бу ерга кўргани ҳам фақат бир марта келди.

... Шу пайт ҳалиги операцияга тайёрланаётган аёл эри билан деразадан суҳбатлашаётганини эшитиб қолдим. Эркакнинг баланд товуши бутун туғуруқ уйига эшитиларди.

— Дўхтир билан гаплашдим. Қўлимиздан келганича ҳаракат қиламиз, — деди.

— Эрталаб отам ҳам келувди. Улар ҳам врачга тайинлабди — дейди келинчак.

— Эй, намунча отам келувди, отам келувди, дейсан. Дўхтир билан мана мен гаплашдим. Ҳаракат қиламиз, деди. Отангни орага қўшасан.

Мана сизга ҳомиладор аёлга, бир неча дақиқадан сўнг оғир операцияга ётқизиладиган аёлга муомала. Мен бу одамнинг бурро-бурро зардали сўзларидан хотиним омон-эсон операциядан чиқсин деб, елиб-югуриб юрганига ишонмадим. У ёстиқдошим ҳаётда қоладими ёки йўқми, деб туни билан ухлай олмай чиққан одамга ўхшамасди. Бу ҳаётдан куйган, учинчи боласини соғ-саломат қўлига олиш насиб этадими, йўқми, деб ўйлаётган аёлга шу оғир дақиқаларда айтиш учун бир оғиз ширин сўз наҳотки топилмади?!

— У мени ҳеч қачон севмаган, — деди эри кетгач, ҳалиги аёл ҳоргин-ҳоргин. — Ойу куним яқинлашган сари илгариги йўқотишларни ўйлабми мени қўрқув боса бошларди. Бир куни кечқурун ўртоқлари билан карта ўйнагани чиқиб кетаётувди. — Мени опангизни олдига қўйиб кетинг негадир кечқурунлари қўрқадиган бўлиб қолдим, — дедим.

— Нимага қўрқасан? Нима сен Кумушбибимидингки сени ўғирлаб кетишса, — деди...

Мен аёлни зўрға тинчлантирдим, бу ҳақда кейин-кейин гаплашамиз, ҳозир сизга ҳаяжонланиш мумкин эмас, дедим. Операциядан муваффақиятли чиқишини тиладим. Хайрлашдим.

Эртасига туғуруқхонадагилар мени ғамгин кутиб олишди. Суҳбат қилишим керак бўлган келинчак операциядан жуда оғир аҳволда чиқибди. Аммо ўзини ҳам, боласини ҳам тун-кун оёққа турган шифокорлар қутқазиб қолишолмабди. Мен у аёлга қон берган врачларни биламан, аммо, аммо аёлнинг олдига турмуш ўртоғи келмабди.

Туғуруқ уйидан йиғлаб чиқиб кетаяпману, унинг менга айтган сўнгги сўзлари қулоқларим остида акс садо беради. «Нима сен Кумушбибимидингки, сени ўғирлаб кетишса...»

Нима, у Кумуш эмасмиди. Ахир у ҳам Кумуш каби ойдек тўлиб турган пайтида ҳаётдан кўз юмди-ку. Кумушни Зайнаб заҳарлаган бўлса, уни химикатлар заҳарлади. Уни сенинг юрагингда яшаётган совуқ лоқайдлик заҳарлади. Агар Қодирий тирик бўлганида Кумушбиби учун қандай йиғлаган бўлса бу аёл учун ҳам шундай йиғлаган бўлар эди. Аммо, сиз йиғлашни билмайсиз. Бунчалик бағритошликни қаердан ўргангансиз? Биламан, сиз унинг қабрига қатнамайсиз. Унинг қабри сизнинг сиғинадиган жойингиз эмас. Сизнинг ҳам сиғинадиган жойингиз бормикин? Сиғинадиган кунингиз борми ўзи?

У ўлим билан олишётганига гувоҳ шифокорлар айтсин, у ўлаётган чоғида ҳам Кумушбиби мисоли иболи эди. У ҳеч кимни лаънатламай ярадор оққуш каби қайтиб келмас бўлиб кетди.

Афсус бундай ўлим топган аёл Ўзбекистонда ягона эмас. Улар менинг оққушларим, оқ чорлоқларим, патлари хаёл осмонимда тўзғиб юрар экан уларнинг ҳаётдан бевақт кўз юмиш сабабларини излайман.

Эҳ, сиз кучи танасига, қуввати билакларига сиғмайётган эркаклар, сиз менга: Нима, уларни биз ўлдиряпмизми? — дейишингиз мумкин. Йўқ, уларни сизлар ўлдирганингиз йўқ, аммо айтинг-чи, уларни сиздан бошқа ҳимоячиси бор эдими?

ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИНИНГ дастурхони ночорлиги ҳақида очиқ-ошкора айтаяпмиз. Бозор нарх-навоcostларини танқид қилаяпмиз. Аммо туғуруқхоналарда оналарга берилаётган озиқ-овқат мавзусига қалам урмай турибмиз. Ишонинг, ишонманг у ерда берилаётган овқатлар сифати шу қадар пастки, бир қарагандаёқ улар фақат хўжакўрсинга тарқатилаётганлигига шубҳа қилмайсиз.

— Нима овқат, — деб сўрашади овқатга чақираётган ҳамширадан аёллар.

— Сутли макарон ёки сутли бўтқа, — деган жавобни эшитгач, орқасидан қариндош-уруғи овқат олиб келадиганлар жойидан жилмайди. Аммо рўзғорини зўрға тебратиб турганлар-чи? Ҳафтада бир марта палов пишириладиган, қолган олти кунни ёвгон билан ўтказадиганлар-чи?

— Бешинчи болам туғилиши арафасида фақат анор егим келарди, — дейди бир колхозчи аёл. — Сув камлиги туфайли ўзимизда бу йил анор яхши бўлмади. Бозорда анорнинг арзони 3 сўм экан. Бир марта эрим икки кило олиб келди. Биласиз, болалардан яшириб еб бўлмайди. Икки кило анор икки кунда тамом бўлди. Икки килоси 6 сўм, тўрт килоси 12 сўм бўларкан. 12 сўмни болаларим билан ярим ой озиқ-овқатга ҳарж қиламиз. Шундай қилиб жуда-жуда анор егим келса ҳам эримга айтмадим. Ҳамма нарса кўзимга анор бўлиб кўринаверади. Тушимда ҳам шу. Бир кун қишлоғимиз магазинига борсам шишага анор сувини солиб чиқариб қўйибди. «Анор шарбати» деб ёзилган. Баҳоси 2 сўм 80 тийин экан. Қип-қизил анорнинг сурати ҳам бор. Бир шишасини олдим. Бир кунга етди-да. Ҳар доим олишга пул қайда. Яна бунинг устига пахта ёғи кўнгилни айнитади. Чунки пахтага сепилган бутифос фақат ўтган йилигина тақиқланди. Бутифосдек минг хил оғу сепилган пахтанинг чигитлари заҳарланмаган деб ким кафолот беради? Нега кунгабоқар ёғини истеъмол қилган ҳомиладор аёл ўзини енгил сезади-ю, пахта ёғини истемол қилаётган аёл соғлиғидан шикоят қилади?

— Бизнинг туғуруқхонамиз чўчқачилик фермасини оталиққа олган. Ортиб қолган овқатларни нобуд қилмасдан чўчқаларга элтиб берамиз, — деди мен қизиққан бир туғуруқхона бош врачи.

«ФАРЗАНД КУТАЁТГАН аёлнинг кўнгли ҳар хил овқат тусайди, дейишади. Мен эса ҳеч қандай овқатни ейишни истамасдим. Фақат ичим куяр эди. Сув ичардим, дейди сут соғувчи Мастура опа. Бир куни телевизорда Россия ўрмонларини кўрсатди. Ям-яшил дарахтларнинг япроғига ёмғир томчиси тушиб шитирламоқда. Йўл четида эса оқ гул — ромашкалар очилиб ётибди. Бирам чиройли, бирам чиройли. Мен бу гулни турмуш ўртоғим совға қилишини истардим. Бир куни айтдим ҳам. У эса жаҳли чиқиб гул, гул деяпсанми, демак яна қиз туғасан, шекилли, деди. Ҳей, ўша ромашкаларингни...

Тахта бўлиб қотиб қолдим. Лекин эсимдан оқ гулларни чиқара олмадим. Бу гулни қишлоғимизда яшовчи Шура холоникидан топдим. Уч дона берди. Уйга олиб келиб пардани орқасига вазага солиб яшириб қўйдим. Қаранг икки ҳафта сўлимади-я, жониворлар».

Мастура опа хурсанд бўлиб сўзлаяпти-ю, менинг юрагимда, жисмимда гулханлар ёнаяпти, изтироб чақинлари ёққан гулханлар...

Қаршимдаги аёл гулни севувчи экан, у ўша гулга етишибди ҳам, агар оқ гулларни турмуш ўртоғи келтириб берганда мен бу аёлнинг товушидаги қандайдир шикасталикни сезиб бемор бўлмас эдим.

Нега қишлоқда гул кўтариб юрган йигитни учратмаймиз? Эркаклар гул кўтаришдан ор қиладилар. Нега улар бу қадар ҳиссиз, ҳаяжонсиз. Нега улар ёнида робот эмас, нозик қалбли аёл, дилбар аёл турганлигини унутишмоқда.

Аёллар ҳам улардан гул кутмай қўйишган. Аммо, мен ишонгим келади, сизлар интиқ кутган гуллар, оқ гуллар қачонлардир далалару, ҳовлиларга сиғмай очилади. Сўнг бу гуллар сизнинг оғир оёқларингиз остларига тўшалажак.

ИСТАГАН КОЛХОЗ идорасига кириб бу йил нечта хотин-қиз санаторий ёки дам олиш уйи, курортга йўлланма олгани ҳақидаги рўйхатни сўранг улар боришни исташмайди, деб жавоб беришади. Улар боришни исташмайди эмас, балки бориш учун уларда имкон ҳам, маблағ ҳам йўқ, дейишса тўғри бўлар эди.

Ҳар баҳор қишлоққа борганимда ипак қурти олиб баҳор келиб кетганини ҳам билмайдиган ҳамқишлоқларимга қараб хаёлан шундай дейман: одамлар баҳорнинг гулалридан термоқ учун, баҳор ҳавосидан нафас олмоқ учун қир-адирларга чиқадилар, яшил кенгликларга тўймай боқиб, тунлар гулхан атрофида ширин суҳбатлар қурадилар. Фақат сен, ҳатто бир кунгина бўлса-да, бундай фароғатни ўзингга лозим кўрмайсан. Бутун дунё баҳорни қаршилашга чиққанда сен ипак қурти боқиладиган диққинафас хоналарга тунлар мудраб барг ташийсан, тонгда соат бешда барг ўришга кетасан, бир қошиқ иссиқ овқат ейсанми, йўқми яна қуртхонага бош суқасан. Шундай қилиб 300 сўм ёки 400 сўм пул оласан. Баҳорларинг ўтиб кетаверади. Ҳар йил — ҳар йил ипак қурти оласан. Сизга қараб туриб виждонимдан оҳлар отилиб чиқаверади.

Сиз бундай яшашни кимдан ўргангансиз. Атрофга қаранг! Кўзларингизни очинг. Одамларда шанба, якшанба деган дам олиш кунлари бор. Жума деган иш вақти қисқартирилган кун бор. Ундан ташқари уларни кино, театрга боришга, болаларини сайр қилдиришга, китоблар ўқишга вақти бор. Уларнинг болалари сизнинг болаларингиздан соғлом. Уларнинг болалари сизнинг болаларингиздан кўра билимли ва ўктам, қўрқмас ва кучли. Сиз ҳамон ҳаққи-ҳуқуқингизни билмайсиз. «Ҳаққимни талаб қилиб балога қолайинми» дейсиз. Мен сизни айблаётган жойим бу эмас. Тўғри қишлоқларда ҳали ҳам ҳақиқатни айтганнинг бошида калтак. Сиз бирлашмоқни билишингиз керак. Бунинг учун бир-бирингизни севишингиз, тушунишингиз керак. Бусиз йўл йўқ. Ҳақиқатнинг йўллари ёлғизликни ёқтирмас экан. Ўзингиз ўзингизга раҳмингиз келсин.

Ёнингизда яшаётган Аёлнинг кўнглини овлай олмас экансиз, уни асраш сизнинг гарданингизда эканлигини ҳис қилмас экансиз, сиз бешафқатлар рўйхатини кўпайтираётган бўласиз. Асло унутмангки, у ҳақда сиздан бошқа ҳеч ким қайғурмайди. Тоғ бўлиб бошингизга кўтаринг, унга ҳирс бандаларининг кўзи тушмасин. Осмон бўлинг, бошига туҳмат тошлари, шармсиз кимсаларнинг қора лойқалари тўкилмасин. Ёмғир бўлиб қошлари, киприклари аро оқинг. Айниқса, айниқса оғир оёқ пайтлари ғунчаларини кўтаролмай тебранаётган қизил гулга боққандек боқинг. Шунда у сизга асабий, серзарда, майиб-мажруҳ болалар эмас, Зулайҳо сифат қизлар, ҳусни Юсуфдек ўғиллар ҳадя этади. Унутмангки, пайғамбарлар туғилиши керак. Балки ўша пайғамбарнинг Онаси, сизнинг юкли муслимангиз бўлғай..

«ЕТИШМОВЧИЛИК, меҳнатга кам ҳақ олиш буларнинг бари қишлоқ кишисининг руҳини синдирмоқда. Уйида етарли егулиги бўлмаган одам гул ва аёлни ўйлармиди» — дейди укам. Бу гап тўғри, лекин етишмовчилигимиз ва кам ҳақ олишимизнинг бошланишида ҳам ўша муросасозлик, совуққонлик ётади.

«Душманлардан қўрқма — нари борса улар сени ўлдириши мумкин. Дўстлардан қўрқма — нари борса улар сенга мунофиқлик қилиши мумкин. Совуққон одамлардан қўрқ — улар ўлдирмайдилар ва мунофиқлик қилмайдилар, аммо уларнинг индамай қилган разиликлари туфайли ер юзида сотқинлик ва қотиллик ҳукм суради» — деган поляк ёзувчиси Ясенский.

Ҳа, боши эгик, туйғулари, гўзал интилишлари шикаста, елкаси қисиқ аёлларнинг гўдаклари ҳам мағрур бўлолмайди. Совуққонлик мана шундай руҳий қуллик, мутеликни яратади.

Совуққонлар — ҳаяжонланишни билмайдиганлар, йиғлашни ва кулишни билмайдиганлар, тўғрироғи, сиғинишни билмайдиганлардир. Унутманг!..

Зулфия МУМИНОВА

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Издается на узбекском языке

Орган Союза писателей Узбекской ССР и Министерства культуры Узбекской ССР

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ.

Таҳрир ҳайъати: Ҳафиз АБДУСАМАТОВ, Усмон АЗИМОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Рамз БОБОЖОН, Одил ЁҚУБОВ, Аҳмад ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Тоҳир ШАМСИЕВ, Озод ШАРАФИДДИНОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Малик ҚАЮМОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул котиб)

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош муҳаррир — 33-52-91, 32-57-42; бош муҳаррир ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул котиб — 33-49-93; секретариат — 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56; хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; сатира ва юмор — 32-54-71.

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. Ҳикоялар уч интервалда 14 бет, очерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.

Р — 12154.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593.

Б — 3162.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12